

Delimitacja i klasyfikacja obszarów depopulacyjnych w Polsce

Delimitation and classification of depopulation areas in Poland

Przemysław Śleszyński

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyńskiego PAN

ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa

psleszyn@twarda.pan.pl

Zarys treści. W artykule przedstawiono delimitację i klasyfikację obszarów, w których w latach 2004-2023 notowano rejestrowane spadki ludności i nadmierny wewnętrzny odpływ ludności. Zastosowano dwa wskaźniki związane z systematycznością i wysokością spadku liczby ludności: trwałym ubytkiem w rocznikach oraz ujemnym bilansem migracji wewnętrznych. Analizy przeprowadzono dla dwóch rodzajów jednostek terytorialnych: 2477 gmin i 314 funkcjonalnych obszarów miejskich (MOF). Głównym wynikiem są delimitacje i klasyfikacje (w tym typologie) 1297 gmin i 239 MOF depopulacyjno-emigracyjnych, obejmujących ok. 80% powierzchni kraju. Mogą one być podstawą do monitoringu procesów demograficznych i społeczno-gospodarczych. W przyszłości delimitacja obszarów depopulacyjnych wymaga poszerzenia o bardziej adekwatną statystykę zachodzących zmian, w tym rozpoznania rzeczywistej skali migracji zagranicznych i wewnętrznych.

Słowa kluczowe: obszary wyludniające się, obszary emigracyjne, odpływ ludności, depopulacja, funkcjonalne obszary miejskie, delimitacja.

Keywords: *depopulation areas, emigration areas, population out-flow, communes functional urban regions, delimitation, delineation.*

Sformułowanie problemu, cele i założenia

Współcześnie na terytorium Polski najbardziej i powszechnie występującym procesem w redystrybucji ludności jest wyludnianie się. Dotyczy ono już ok. 80% liczby i powierzchni gmin oraz podobnego odsetka miast i wsi. W ostatnich dwóch dekadach proces ten pogłębił się. W roku 2004 liczba ludności spadła w 1401 gminach, a w 2024 r. było ich już 1949 (na 2477 ogółem) i tylko przez ostatni rok (2024) wartość ta powiększyła się o 72 (tj. o tyle było gmin mniej ze spadkiem liczby ludności w 2023 r.). W przypadku powiatów było to 239 (2004) i 340 (2024) na 380 jednostek. Wartości te są prawdopodobnie zaniżone, ponieważ większość „zawieszonych” emigracji zagranicznej oraz znacząca, co najmniej kilkunastoprocentowa część migracji wewnętrznych nie jest rejestrowana poprzez meldunek. Nie równoważy tego podobnie niemeldowana imigracja zagraniczna, gdyż skupia się ona głównie poza obszarami depopulacji, w tym w tzw. wielkiej piątce najbardziej atrakcyjnych dla zamieszkania ośrodków miejskich (Warszawa, Kraków, Poznań, Trójmiasto i Wrocław).

Rozprzestrzenianie się depopulacji w Polsce jest efektem zwrotu demograficznego, który dokonał się po przełomie politycznym i społeczno-gospodarczym roku 1989. Zwrot ten polegał na zmianie bezwzględnego wzrostu ludności na jej ubytek i wynikał z dwóch przyczyn: spadku dzietności oraz emigracji zagranicznej. Biorąc pod uwagę silne

niedoszacowanie wyjazdów z kraju (jeszcze w latach 80. ubiegłego wieku), Polska wyludnia się prawdopodobnie od ok. 1990 r., a nie od 2011 r., kiedy formalnie osiągnęła szczyt rejestrowanej liczby ludności (38 538,4 tys. osób). W roku 2026 Polska pozostaje krajem trwale wyludniającym się z perspektywą dalszego pogłębiania się tego procesu, o ile nie wystąpi silniejsza imigracja zagraniczna.

Co do zasady depopulacja jest procesem negatywnym dla rozwoju społeczno-ekonomicznego, gdyż wiąże się ze spadkiem potencjału demograficznego oraz współwystępowaniem deformacji w strukturze wieku ludności, a zwłaszcza starzeniem się. Niekiedy jednak spadek liczby ludności może być korzystny, jeśli wiąże się z przeludnieniem oraz restrukturyzacją osadniczą i gospodarczą. Szczegółowe rozpoznanie przestrzennych zróżnicowań w tym zakresie ma więc znaczenie zarówno poznawcze, jak też praktyczne.

Pomimo powszechności zjawiska wyludniania się w ostatnich dwóch dekadach i coraz częstszych badań, w polskiej literaturze brak jest kompleksowego i systematycznego rozpoznania tych procesów w całym kraju, które umożliwiłoby nie tylko samą identyfikację występowania, kierunków i dynamiki procesów wyludniania się (takich opracowań jest stosunkowo dużo), ale także stworzyłoby bardziej uniwersalne podstawy dla tworzenia modeli redystrybucji ludności. Identyfikuje się tutaj istotną lukę badawczą, polegającą na braku współczesnej delimitacji i klasyfikacji terytorialnej procesu depopulacji. Dlatego główne cele niniejszego artykułu są następujące:

- stworzenie podstaw koncepcyjno-metodologicznych dla opracowania ww. delimitacji i klasyfikacji depopulacji;
- przeprowadzenie formalnej analizy empirycznej, której efektem będzie wzorcowa delimitacja i klasyfikacja, mająca uniwersalne zastosowanie w badaniach naukowych i działaniach praktycznych;
- identyfikacja przestrzenna gmin i obszarów wyludniających się z ich ilościową charakterystyką.

Nie jest natomiast celem artykułu identyfikacja czynników lub skutków związanych z procesem wyludniania się oraz zjawisk towarzyszących. Starano się jednak przedstawić reprezentatywną literaturę, w tym dla badań już historycznych. Struktura opracowania jest następująca: w kolejnym podrozdziale omówiono pokrótce stan i rozwój badań nad delimitacjami obszarów wyludniających się i pokrewnych w Polsce na tle rozwiązań zagranicznych. Następnie zaproponowano procedurę delimitacyjną i klasyfikacyjną, po czym wyznaczono odpowiednie obszary i zestawiono dla nich podstawowe statystyki społeczno-ekonomiczne. Dwie ostatnie sekcje to dyskusja wyników, kładąca nacisk m.in. na zastosowania oraz podsumowanie najważniejszych ustaleń.

Rozwój badań

Główne kierunki i podejścia badawcze

Istnieje bogata już literatura na temat depopulacji w Polsce po 1989 r. Przegląd tych zagadnień dla dawniejszych okresów znajduje się w pracach Eberhardta (1989), Liszewskiego (1993) i Bańskiego (1999). Omówienie dla okresu 1989-2020 w kontekście migracji znajduje się w pracy Śleszyńskiego et al. (2021). Ponadto według Google Scholar jest ok. 60 pozycji opublikowanych w latach 2020-2025 ze słowem „depopulacja” i „wyludnianie się”, użytych tylko w tytułach prac, a kolejne ok. 40 w języku angielskim z kom-

binacjami słów *depopulation*, *shrinking*, *Poland*. Oczywiście, jest też spora, ale trudna do ustalenia liczba studiów dotyczących wyludniania się Polski, w których tych słów nie ma w tytułach. Można więc przypuszczać, że corocznie ukazuje się co najmniej 20 prac poświęconych depopulacji i zasługuje to na odrębne, bardziej obszernie omówienie. W poniższym podrozdziale jedynie pokrótce omówiono rozwój procesu na ziemiach polskich oraz wymieniono możliwie reprezentatywne badania.

Tak więc depopulacja, rozumiana najogólniej jako długotrwały ubytek ludności na danym obszarze, stanowi w Polsce istotny i coraz częściej podejmowany problem badawczy. Nie jest to zjawisko nowe, bowiem regres ludnościowy na ziemiach współczesnej Polski dotyczył wielu obszarów, np. Sudetów jeszcze w czasach wojen napoleońskich (Knie, 1830) i w drugiej połowie XIX w. (Getterowa, 1949). Zauważalnie występował przed II wojną światową, m.in. na Lubelszczyźnie (Wierciński, 1921), w Małopolsce (Ormicki, 1937) oraz w Wielkopolsce (Nadobnik, 1937). W tym ostatnim przypadku autor podaje takie przyczyny dość powszechnego wyludniania się gmin wiejskich i majątków dworskich, jak przenoszenie się ludności wiejskiej do miast, emigracja Niemców (Ostflucht) i wychodźstwo Polaków do Francji.

Generalnie, na całym świecie w czasach preindustrialnych, w I fazie rozwoju demograficznego – gdy nadwyżka urodzeń nad zgonami nie była zbyt wysoka – spadek populacji na wielu obszarach był dość powszechnym zjawiskiem, gdyż typową przyczyną tego były częste wojny i epidemie. W epoce przemysłowej (II faza rozwoju demograficznego) postęp medycyny, rolnictwa itd. ograniczył umieralność, a utrzymująca się wysoka stopa urodzeń doprowadziła do eksplozji demograficznej. Niemniej w warunkach pokoju dochodziło na niektórych obszarach do wyludniania się, np. problem ten wystąpił w kilku regionach wiejskich Francji w II poł. XIX w. i był wówczas szeroko omawiany, zresztą pośrednio przyczyniając się do rozwoju demografii.

W Polsce do lat 80. XX w. badania na temat regresu ludnościowego dotyczyły niemal wyłącznie obszarów wiejskich (Eberhardt, 1975), jednak nasilające się po 1990 r. zjawisko *shrinking cities* zwróciło uwagę badaczy także na miasta (Zborowski et al., 2012; Kantor-Pietraga, 2014; Strykiewicz, 2014; Szukalski, 2014; Szmytkie, 2015; Długosz, 2018). Dotychczas prace dotyczące tego zagadnienia koncentrowały się głównie na:

- ilościowej i jakościowej identyfikacji zjawiska oraz rozpoznaniu czynników demograficznych wpływających na regres, tj. zmian w dzietności, umieralności oraz migracjach (Jelonek, 1986; Gawryszewski, 1989; Witkowski, 1989; Rosner, 2012; Wróblewska, 2017; Gil et al., 2020);
- przyczynach wyludniania się wsi i następnie miast, np. czynnikach ekonomicznych produkcji rolniczej (Mirowski, 1985; Miszczuk, 1993), cechach wsi (Wesołowska, 2018; Bański et al., 2020);
- skutków depopulacji dla różnych sfer życia społeczno-gospodarczego (Hryniewicz i Potrykowska, 2017; Krzysztofik i Szmytkie, 2018; Śleszyński, 2018; Szukalski, 2019; Wyszowska i Wyszowski, 2023; Dolińska et al., 2025);
- skutków depopulacji dla środowiska przyrodniczego i krajobrazu (Wolski, 2007; Latocha, 2013; Latocha et al., 2018a), co jest niezwykle interesującym i ważnym, ale niestety wciąż rzadko podejmowanym zagadnieniem;
- sposobom aktywizacji obszarów wyludniających się i podupadających (Dziewoński et al., 1957; Janicki, 2015; Jadach-Sepioło, 2017; Kołodziejczak, 2017; Runge i Runge, 2017; Halamska, 2018; Goleński i Bajda, 2021).

Szczególnie bogata jest literatura lokalna i regionalna. Coraz więcej prac powstaje wskutek wystąpienia zjawiska, powszechnego na obszarach o wieloletnich, czy nawet wielowiekowych tradycjach wyludniania się, jak wspomniane już Sudety (Latocha et al., 2018b), a następnie tych, wśród których problem ten występował po II wojnie światowej, ale wzmógł się, jak np. w środkowej Polsce (Michalski, 1990; Janiszewska, 2015; Majdzińska, 2022), Podlasiu (Mirowski, 1985; Hryniewicz i Potrykowska, 2017), na Warmii i Mazurach (Wrzesiński, 1960; Lizińska et al., 2023), Lubelszczyźnie (Miszczuk, 1993; Flaga i Łoboda, 2011), czy na pograniczach (Serwin, 1987; Heffner i Latocha, 2021).

Najlepiej rozpoznany regionem w Polsce jest Opolszczyzna, m.in. ze względu na długotrwały odpływ zagraniczny (Rauziński, 1999; Jończy, 2010). Postęp badań umożliwił m.in. powstanie oryginalnej koncepcji regionu emigracyjnego (Solga, 2013; Heffner i Solga, 2024).

We wnioskach i dyskusji zmieniła się ocena depopulacji oraz migracji. Po II wojnie światowej, zwłaszcza w ekonomice regionalnej i gospodarce przestrzennej, dość powszechnie uważano, że masowe migracje ze wsi do miast w zapóźnionym agrarnie kraju służą poprawie rozwoju obszarów wiejskich, jak też wieś z wysoką stopą urodzeń stanowi rezerwuariuszy roboczej (Kusiński, 1993). Było to jednak w czasach, kiedy współczynnik dzietności wynosił znacznie powyżej 2,1, czyli tzw. prostej zastępowalności pokoleń (na wsi do ok. 1980 r. było to zazwyczaj powyżej 3, co dawało przyrost naturalny w wysokości ponad 1% rocznie). Problem depopulacji pełniej dostrzeżono dopiero w latach 80. Współcześnie ocena nadmiernego odpływu ze wsi, mniejszych miast i generalnie z peryferii jest jednoznacznie negatywna, m.in. z powodu silnie selektywnego charakteru ruchu migracyjnego (Janicki, 2015; Dolińska et al., 2020; Hryniewicz i Ślusarz, 2020; Witkowska, 2025). W badaniach autora wykazano (Śleszyński, 2025b), że wskutek tego w latach 2003-2023 pogorszył się wskaźnik feminizacji w grupie wieku na typowych obszarach wiejskich, np. w województwie opolskim spadł o 6 punktów procentowych (p.p.), w zachodniopomorskim – o 5 p.p., a w śląskim – o 4 p.p., a w niektórych gminach nawet powyżej 10 p.p. i wynosi poniżej 80 kobiet na 100 mężczyzn.

Tematyka wyludniania się stała się w ostatniej dekadzie także coraz częstszym tematem konferencji z zakresu demografii, polityki społecznej oraz rozwoju regionalnego i lokalnego (Hryniewicz i Ślusarz, 2020), w tym była silnie zaakcentowana podczas III Kongresu Demograficznego (Organiściak-Krzykowska i Hryniewicz, 2022). Powszechnie występuje w dyskusji publicznej w takich kontekstach, jak „demograficzne tsunami”, „zapaść demograficzna” czy „katastrofa demograficzna”. W przestrzeni publicznej pojawia się też coraz więcej opracowań monograficznych, mających za zadanie docierać do szerokiej opinii społecznej (Łakomy, 2024; Marczuk i Kot, 2025).

Wiedza o depopulacji kraju jako największej barierze rozwojowej Polski w przyszłości oraz spodziewane z tym wyzwania są już więc nieźle uświadomione, choć różne są recepty na radzenie sobie z tym problemem, w tym czasami nierealne, a niekiedy nawet szkodliwe. Dominujący jest pogląd, poparty m.in. bardzo dużą liczbą badań ankietowych (kwestionariuszowych i in.), że to czynniki ekonomiczno-mieszkaniowe są głównym powodem niskiej stopy urodzeń. Brakuje jednak zrozumienia, że spadek liczby ludności jest typowy dla rozwiniętej cywilizacji zachodniej i generalnie dla krajów bogatych, a wynika z głębokich przemian kulturowo-cywilizacyjnych zwłaszcza po II wojnie światowej, w tym spadku znaczenia rodziny oraz celów i wartości z tym związanych, jak też zmniejszania się

roli potomstwa w egzystencji. Stąd też należy się zgodzić, że nie da się polityk prorodzinnych zredukować wyłącznie do kwestii ekonomicznych (Kędzierski, 2025).

W Polsce wyludnianie się ma szczególnie szybki i niepokojący przebieg, w tym poziom dzietności jest jednym z najniższych na świecie. Wysoce prawdopodobna kontynuacja tych trendów niesie w przyszłości ryzyko recesji gospodarczej, spadku dochodu narodowego, a w konsekwencji zapaści systemów zabezpieczeniowych, niewydolności służby zdrowia i opieki społecznej, a nawet biologicznego wymarcia narodu – przez co pojawiające się w dyskusjach publicznych określenia na zachodzące procesy w rodzaju „zapaści” lub „katastrofy” demograficznej są zrozumiałe¹. Roztaczane są nawet wizje, w których skutek niewydolności systemów zabezpieczeniowych rozwiązaniem może okazać się eutanazja (Mech, 2014). Choć nie zawsze są to naukowo uzasadnione poglądy i niosą nieraz silny ładunek emocjonalny, dobrze oddają zrozumiałe obawy znaczącej części środowisk opiniotwórczych.

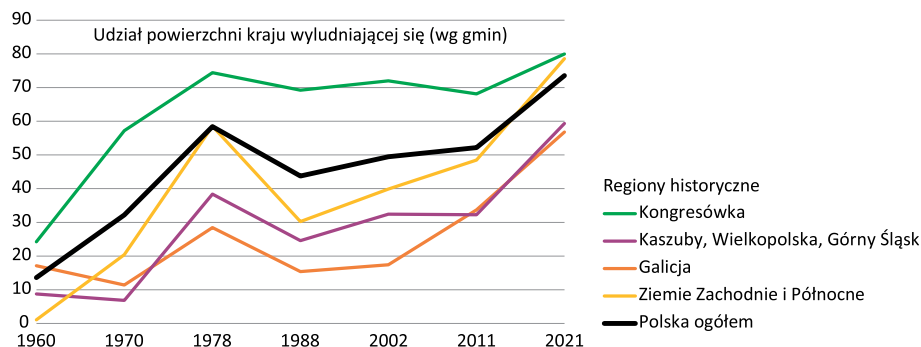
Pomimo kluczowego wpływu na przyszłość kraju, zagadnienie depopulacji jest jednak wciąż niedoceniane w politykach publicznych, w tym słabo identyfikowane pod względem przestrzennym w dokumentach i opracowaniach, z założenia mających diagnozować krajową sytuację demograficzną (RRL, 2025). Brakuje skoordynowania polityk rozwojowych, społecznych i gospodarczych – regionalnej, miejskiej, wiejskiej, demograficznej, migracyjnej, edukacyjnej, rolnictwa, transportowej i innych.

Delimitacje obszarów wyludniających się i problemowych

Stosunkowo mniejszą uwagę poświęcono przestrzennym (terytorialnym) delimitacjom obszarów wyludniających się. Pierwsze analizy zasięgów przestrzennych obszarów regresu demograficznego zostały przedstawione na mapach monografii Dziewońskiego i Kosińskiego (1967). Podobne mapy były opracowywane w późniejszych latach dla celów m.in. regionalizacji demograficznej (A. Gawryszewski, A. Jelonek, A. Muszyńska, F. Stokowski i in., ponadto wydawnictwa atlasowe), ale kwestia wyludniania się była w nich drugorzędna, bowiem jednostką odniesienia były zazwyczaj ówczesne powiaty (a po 1975 r. nowe, bardziej rozdrobnione województwa w liczbie 49), w których spadek ludności wiejskiej był na ogół z nadwyżką rekompensowany wzrostem miast. Omówienie przykładów prac zawiera monografia Majdzińskiej (2016). Po upowszechnieniu się klasyfikacji (typologii) Webba (1963), w której zmiany liczby ludności były grupowane na podstawie ubytku lub salda ruchu naturalnego i wędrownego, była ona powszechnie stosowana (jako pierwszy w Polsce zastosował ją prawdopodobnie Kosiński, 1964). Choć zdelimitowano tam powiaty depopulacyjne (w okresie 1950-1960), to z uwagi na wspomniany czynnik miejski, było ich zaledwie 7 na 396. Było to niecałe 2%, podczas gdy np. podział na współczesne ok. 2,5 tys. gmin daje w tamtym czasie ok. 15% powierzchni kraju (ryc. 1).

Badania w drugiej połowie XX w. ewoluowały od opisowych analiz ku zaawansowanym, wieloczynnikowym studiom statystycznym, w tym prognostycznym. Pierwsze systematyczne obserwacje depopulacji pojawiły się w latach 60., gdy coraz większe obszary Polski (głównie wschodnie i północno-wschodnie peryferie) zaczęły doświadczać wyludniania się ze względu na urbanizację, industrializację i deruralizację. Badania miały najpierw charakter opisowy, skupiając się na analizie danych głównie z Narodowych Spisów Powszechnych

¹ Termin „katastrofa demograficzna” jest często używany w pracach historycznych w kontekście szybkiego (w skali dziejów) wymierania poszczególnych populacji, np. w Ameryce Łacińskiej w XVI-XVII w. wskutek kolonizacji.

Ryc. 1. Rozwój procesów depopulacji w Polsce w latach 1950-2021

Development of depopulation processes in Poland, 1950-2021

Źródło: na podstawie spisów powszechnych (GUS).

(NSP), przeprowadzanych od 1950 r. w cyklu najczęściej dziesięcioletnim. Delimitacje były stosunkowo proste i polegały na identyfikacji regionów (najczęściej gromad, gmin, powiatów) o ubytku ludności wiejskiej i spadku gęstości zaludnienia. Pierwsze prace z tego okresu pochodzą z Instytutu Geografii PAN (Kosiński, 1964; Dziewoński i Kosiński, 1967).

Zainteresowanie depopulacją znacznie wzrosło w latach 70., gdy stała się dość powszechna m.in. na wschodzie kraju. Biorąc pod uwagę identyfikację na poziomie współczesnych gmin, przekroczyła ona około 30% powierzchni obszaru kraju, w tym 50% powierzchni byłego Królestwa Kongresowego (ryc. 1). Szczególnie intensywne badania podjęto po reformie administracyjnej 1975 r. oraz w ramach międzyośrodkowych studiów nad gospodarką przestrzenną w latach 80. W dekadzie tej w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN realizowane były tzw. problemy resortowe i międzyresortowe na temat wyludniania się wsi polskiej. W ich efekcie już w 1986 r. przygotowana została obszerna monografia delimitacyjna, wydana jednak dopiero 3 lata później (Eberhardt, 1989).

Z czasem nastąpiło rozszerzenie problemu wyludniania się na towarzyszące mu deformacje struktury demograficznej czy przejawy selektywnej mobilności. Prekursorem takich analiz był Jelonek (1986, 1988). W pracach tych rozwinęto dyskusję o takie zagadnienia, jak nadmierny odpływ migracyjny, niski przyrost naturalny lub ubytek, deformacje struktury płci i wieku.

W zakresie delimitacji kanoniczne pozostaje wymienione już studium Eberhardta (1989). Przeprowadzona tam procedura delimitacyjna opierała się na kryteriach związanych z długotrwałym ujemnym bilansem ludności, tj. bezwzględnym spadkiem liczby ludności oraz jego natężeniem w ustalonych progach procentowych w różnych okresach (np. ponad 5% w okresie międzyspisowym 1970-1978 i ponad 30% w okresie 1946-1978). W wyniku tak przyjętych założeń zdelimitowano w Polsce cztery grupy regionów wyludniających się: (1) północno-wschodnie (mazursko-warmiński, kurpiowsko-biebrzański, podlasko-nadbużański, janowsko-hrubieszowski, suwalski, roztoczański), (2) Polski centralnej (nadwiślański, nadpilicki, środkowej Warty) oraz izolowane regiony (3) sudecki i (4) zachodniopomorski. Zaletą tej metody jest jej prostota, która stosunkowo niskim nakładem obliczeń pozwalała wyodrębnić obszary o najsilniejszej dynamice spadku ludności. Wadą jest przyjęcie uznaniowych progów spadku natężenia, w których silne znaczenie ma proporcjonalność spadku

z długością okresu występowania oraz przyjęcie jako bazowego roku 1946, który był początkiem bardzo wysokiej stopy urodzeń (tj. powojennego wyżu kompensacyjnego).

Po ukazaniu się pracy Eberhardta bardzo często odnoszono się do problemu depopulacji, ale przez kolejną dekadę nie powstała żadna większa, kompleksowa i systematyczna praca dotycząca tego zagadnienia, która obejmowałaby cały kraj. Znacznie bogatsza jest literatura na temat wyznaczania obszarów problemowych. Szczegółowy przegląd prac na ten temat z lat 1980 i 1990. zawierają opracowania Szula (1987), Bańskiego (1999), a po tym okresie – Śleszyńskiego et al. (2017). Charakterystyczną cechą tych obszarów, nazywanych też regresywnymi, podupadającymi, zapóźnionymi, stagnacyjnymi itd., jest ich silny związek z ubytkiem ludności i pogarszaniem się wskaźników rozwoju demograficznego, jak zwłaszcza starzenie się. Typowe brane pod uwagę wskaźniki to bezwzględny i procentowy ubytek, udział ludności w wieku poprodukcyjnym, obciążenie demograficzne, odpływ migracyjny, feminizacja w młodszych dorosłych grupach wieku (ok. 20-40 lat) i in. Szczególnie istotny postęp odnotowano w delimitacji rolniczych obszarów problemowych (J. Bański, R. Kulikowski). Oprócz delimitacji głównie społeczno-ekonomicznych, wyodrębnił się kierunek przyrodniczo-produkcyjny, związany z wyróżnianiem obszarów o niekorzystnych uwarunkowaniach rozwoju rolnictwa- glebowych, klimatycznych, agrarnych i in. (Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa).

Studium Eberhardta (oraz wcześniej prezentowane częściowe wyniki badań) z czasem stało się wzorcową i klasyczną pracą na temat delimitacji obszarów wyludniających się w Polsce, dając bodziec do kolejnych badań na ten temat. Analizy tego typu były też dość równoległe oraz z wzajemnym inspiracjami rozwijane w drugiej połowie lat 80., w tym pod auspicjami Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN. Ich pokłosiem jest m.in. tom Biuletynu KPZK PAN (Stasiak, 1992), w którym ok. 10 autorów przedstawiło zagadnienia koncepcyjno-metodyczne i wyniki prac empirycznych nt. obszarów problemowych. Tematyką wyludniania w tamtym okresie zajmowali się m.in. S. Ciok, Z. Dembowska, I. Frenkel, K. Heffner, M. Jasiulewicz, A. Jelonek, R. Kulikowski, Z. Mirowski, Z. Strzelecki, K. Szczygielski, A. Zagożdżon.

Po ok. 2000 r. wskutek rozwoju technik GIS, automatyzujących żmudne obliczenia statystyczne i wizualizację kartograficzną, a także coraz szerszego udostępniania przez GUS szczegółowych danych demograficznych, delimitacje ludnościowych obszarów problemowych oraz obszarów spadku liczby ludności stały się bardziej powszechne. Były one wyznaczane w różnych skalach terytorialnych: Polski (J. Bański, Z. Dembowska, I. Frenkel, A. Rosner, M. Stanny, Z. Strzelecki, P. Śleszyński), wybranych regionów, najczęściej województw (K. Heffner, P. Śleszyński), a także wewnątrz miast (P. Śleszyński).

Również w ostatnich latach wraz z postępującą depopulacją ukazało się szereg prac, podejmujących delimitację obszarów wyludniających się. Są to zazwyczaj porównania stanów ludności w różnych okresach, najczęściej po 2000 r., pokazujące tendencje zmian. Szczególnie wiele opracowań powstało przy okazji III Kongresu Demograficznego 2022-2023. Bardziej zaawansowane studia wykorzystują klasyfikację Webba dla gmin lub powiatów. Najbardziej dojrzałe wyniki przedstawiła Majdzińska (2018), dokonując klasyfikacji powiatów za okres 2002-2014 nie tylko ze względu na bilans i wzajemne relacje urodzeń, zgonów i migracji, ale także struktury wieku ludności. Wielokryterialną delimitację miast „kurczących” się opracowali ostatnio Szymczyk i Bukowski (2023), wykorzystując wskaźniki zaadaptowane z prac niemieckich.

Problem oszacowania rzeczywistej skali depopulacji

Niestety, wartość analiz i delimitacji w Polsce jest ograniczona z powodu przeszacowania stanów ludności o osoby, które przeniosły się faktycznie na stałe, a z różnych powodów nie zmieniły urzędowego miejsca zameldowania. Jest już sporo badań na temat rozmięcia się oficjalnej statystyki z rzeczywistością (na przełomie lat 80 i 90. ubiegłego wieku R. Kędel-ski użył w tym kontekście terminu „fikcja statystyczna”). Prekursorem badań terenowych był R. Jończy, który w kilkunastu już pracach przedstawiał wyniki tzw. mikrospisów w re-gionach peryferyjnych. Wskazywały one na przeszacowania rzeczywistej liczby ludności rzędu kilkunastu, czasem kilkudziesięciu procent, w zależności od specyfiki miejscowości. Ostatnie badania jego zespołu w województwie dolnośląskim wskazują na średnie prze-szacowanie w wysokości 10% w 14 wsiach (Dolińska et al., 2020), a w powiecie nyskim – 17% w 44 wsiach (Jończy et al., 2024). Badania w 26 typowych wsiach wyludniających się w całym kraju, wykonane już po spisie powszechnym 2021, dają wartość 16% ogółu zameldowanych (Jończy i Boichuk, 2026). Spis powszechny z 2021 r. wykazał, że co naj-mniej 13% migracji wewnętrznych w okresie 2002-2021 było niedoszacowanych (Śleszyń-ski, 2024).

Jedno z największych badań w tym zakresie przeprowadziła Sakson (2002), udo-wadniając, że z kraju w latach 80. wyjechało do RFN i nie odnotowało tego w rejestrach ok. 800 tys. osób. Z kolei porównanie adresów zameldowania i adresów korespondencyj-nych w bazach ZUS w województwie mazowieckim wskazywało na ok. 10-12% przeszaco-wania stanów gmin peryferyjnych (Śleszyński, 2011). Wraz z rozwojem administracyjnych rejestrów informatycznych i technik gromadzenia danych powstają nowe i obiecujące możliwości w zakresie oceny rzeczywistych zmian stanów ludności. Najnowsze badania dotyczą tzw. ludności nocnej i są zasilane danymi teledetekcyjnymi z telefonii komórko-wej. Największe dotychczas badanie z woj. pomorskiego wskazywało na ok. 10% wartości przeszacowania w gminach peryferyjnych (PBPR, 2021).

Problem niedoszacowania „oficjalnych” migracji obniża wartość wyników analiz demo-graficznych i w przypadku depopulacji wskazuje jej minimalny zasięg. Ponadto w ocenie wyludniania się pojawiają się problemy interpretacyjne, związane z tzw. drugimi domami, w które okresowo są „pierwszymi”, a nie tylko używanymi przez weekend. W tym kontek-ście na polskim gruncie Jaczewska (2023) rozwija koncepcję wielolokalności mieszkańców, tj. równorzędnego zamieszkiwania w różnych miejscach. Ma to duże znaczenie dla delimi-tacji obszarów depopulacyjnych, gdyż są one często atrakcyjne krajobrazowo i koncentru-ją m.in. drugie domy (Czarnecki i Frenkel, 2015).

Delimitacje obszarów wyludniających i demograficznych obszarów problemowych na świecie

Tradycja identyfikacji i klasyfikacji obszarów wyludniających się na świecie ma bogatą tradycję i ściśle wiąże się z wyróżnianiem tzw. obszarów problemowych. Rozwój badań od lat 40. i 50. ubiegłego wieku był w Polsce przybliżany m.in. przez Rakowską (2012), Śleszyńskiego et al. (2017), a za granicą w różnych pracach przeglądowych na ten temat (Karacsonyi i Tay-lor, 2022; Lee et al., 2023). W literaturze obszary i regiony problemowe (*problem areas*) określa się także jako zacofane (*backward*), recesyjne i kryzysowe (*in recession*), stagnacyj-ne (*stagnancy, stagnation*), depresyjne (*depressed*), uboższe (*distressed*), zstępujące (*do-*

wnward) i inne. Ich wspólną cechą jest najczęściej trwały ubytek ludności oraz deformacje struktury wieku, w tym nadmierne starzenie się populacji i ubytek demograficzny.

Ostatnia dekada przyniosła rozwój badań nad depopulacją, zwłaszcza w Europie Zachodniej, w której polityki Komisji Europejskiej i poszczególnych państw muszą mierzyć się ze spadkiem liczby ludności oraz pogarszaniem się struktury ekonomicznej. W tym region Europy Środkowej i Wschodniej, obejmujący aktualnie około 150 mln mieszkańców, ma być największym „zapadliskiem” demograficznym na świecie (prognozuje się, że spadek wyniesie w przypadku tego regionu nawet 40-55% (Vollset et al., 2020)). Wzrost liczby badań, stymulowany ponurą wizją wymierania kontynentu, skutkuje postępowaniem koncepcyjnym i metodycznym delimitacji obszarów depopulacyjnych, które coraz rzadziej wyróżniane są na podstawie wyłącznie bezwzględnego spadku populacji.

W jednym z najbardziej szczegółowych badań dla Europy (Newsham i Rowe, 2022; analiza ponad 2 tys. jednostek poziomu odpowiadającego NUTS 3, wraz z Rosją i innymi krajami Europy Wschodniej) spadek liczby ludności powiązano z jego tempem, wyróżniając na podstawie analizy skupień 7 trajektorii depopulacji (uporczywa – 9,9% jednostek, przyspieszająca – 6,7%, malejąca – 8,9%, utrzymująca się umiarkowana – 25,9%, przyspieszająca umiarkowana – 15,4%, zmniejszona – 15,2%, tymczasowa – 18,8%). Według podobnych założeń wykonano badania dla ponad 8 tys. gmin w Hiszpanii (González-Leonardo et al., 2023). W Grecji zastosowano indeks Morana I do autokorelacji przestrzennej średnich rocznych zmian populacji 325 gmin w latach 1991-2021 (Papadopoulos i Baltas, 2024). W innym badaniu dla Europy dokonano klasyfikacji 732 regionów depopulacyjnych na podstawie wielowymiarowej funkcjonalnej analizy składowych głównych (MFPCA) i k-medoidalnego algorytmu klastrowania (Newsham i Rowe, 2025), wykorzystując jako wskaźniki kształty krzywych trajektorii czasowych reprezentujących zmieniające się wpływy podstawowych czynników demograficznych na spadek populacji (płodność, umieralność, migracje). Z kolei Walaszek (2025) identyfikuje, że 49% regionów NUTS3 w Europie w latach 2020-2021 cechowało się negatywnym typem wg klasyfikacji Webba, w tym 15% przeszło z typu pozytywnego, m.in. wskutek pandemii COVID-19 (odwrotna sytuacja wystąpiła tylko w 5% regionów).

Badania prowadzą do standaryzacji procedur delimitacyjnych. W Hiszpanii jako depopulacyjne przyjmuje się regiony spełniające warunki: gęstość zaludnienia co najwyżej 20 mieszkańców na 1 km², bezwzględny spadek populacji w ciągu ostatnich 20 lat, tempo wzrostu wegetatywnego mniejsze niż -10%, wskaźnik starzenia się co najmniej 250%, współczynnik obciążenia demograficznego co najmniej 60% oraz ujemny bilans migracji (San-Martín González i Soler-Vaya, 2024).

Podkreśla się, że delimitacje i klasyfikacje obszarów wyludniających się, rozumiane jako przestrzenna identyfikacja wzorców strukturalnych oraz czasoprzestrzennych cech ewolucyjnych spadku liczby ludności na danym terytorium, są pierwszym etapem badawczym nad bardziej złożonym naukowo-praktycznym zagadnieniem depopulacji (Hu et al., 2023). Kolejny etap to wyjaśnianie związków przyczynowo-skutkowych, wśród których powodzenie zdobyła koncepcja „błędnego koła” depopulacji, wykazująca mechanizm ujemnego sprzężenia zwrotnego m.in. między migracjami a poziomem urodzeń. Ostatnim praktycznym etapem jest przygotowywanie strategii radzenia sobie (głównie przez samorządy lokalne) w celu rozwiązywania negatywnych skutków. W ostatnim czasie ukazała się seria 5 raportów OECD na temat strategii adaptacyjnych wyludniających się obszarów wiejskich, m.in. dla kraju bańskobystrzyckiego na Słowacji (OECD, 2025a) i Kampanii we Włoszech (OECD, 2025b).

Źródła danych i klasyfikacje

Do obliczeń zostały wykorzystane zostały dane GUS z kilku źródeł tematycznych:

1. dane o liczbie ludności ogółem ze wszystkich powojennych spisów powszechnych (1950, 1960, 1970, 1978, 1988, 2002, 2011, 2021). Zostały one ujednolicone do możliwie porównywalnego podziału administracyjnego na 2477 gmin w 2023 r. (końcowym roku analiz). W tym za lata 1950-1988 zestawili to GUS dla potrzeb Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej w podziale na miasta i gminy, obowiązującym w 1988 r.;
2. dane o liczbie ludności ogółem za lata 2004-2023, które były podstawą do delimitacji gmin depopulacyjnych, pochodziły z Banku Danych Lokalnych według krajowej definicji ludności (osoby zameldowane);
3. dane o migracjach wewnętrznych za lata 2014-2023, na podstawie których wyznaczono gminy emigracyjne. Obejmowały one grupę wieku 20-39 lat (jako najbardziej mobilną i znaczącą dla rozwoju populacji). Dane pochodziły z międzygminnych macierzy zameldowań i wymeldowań według m.in. pięcioletnich grup wieku (dostęp do danych wcześniejszych nie był możliwy).

W przypadku odpływu w delimitacji świadomie nie zajmowano się emigracją zagraniczną, a jedynie ruchami wewnętrznymi. Migracje międzynarodowe są zbyt złożonym zagadnieniem, w tym skala niedoszacowań jest różna w różnych regionach i w istotny sposób wpłynęłaby na nieporównywalność wyników. Dane meldunkowe są wielokrotnie zaniżone. Dotyczy to zwłaszcza Śląska Opolskiego (z częścią Górnego), a także niektórych innych regionów kraju (południowe Podlasie, Tarnowszczyzna i in.). Jest to istotna luka, która powinna być przedmiotem należytej uwagi w przyszłości.

Jeśli chodzi o stosowane klasyfikacje gmin, wykorzystano:

1. delimitację 413 miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF), opracowaną przez zespół Churskiego et al. (2023). Jednostki MOF zostały tam wyznaczone w nawiązaniu do koncepcji regionu węzłowego na podstawie powiązań funkcjonalnych, tj. dojazdów do pracy oraz migracji ludności (zameldowań i wymeldowań ludności), a ponadto z zastosowaniem kryterium odległości czasowej;
2. regionalizację historyczną, nawiązującą głównie do granic zaborów z XIX w. i zmian terytorialnych Polski w wyniku ustaleń II wojny światowej. Wyróżnia się w niej cztery „wielkie” regiony, nazywane najczęściej historycznymi, kulturowymi lub cywilizacyjnymi, a odnoszące się do terytoriów zaboru rosyjskiego, austriackiego i pruskiego oraz ziem przyłączonych do Polski z Rzeszy niemieckiej. Istnieje kilka odmian tej regionalizacji, nieco różniących się przynależnością gmin w zachodniej Polsce (M. Kowalski, P. Łysoń, M. Sobczyński i inni). W tym przypadku dokładne granice zaczerpnięto z opracowania Śleszyńskiego et al. (2023) (nieznaczna modyfikacja „regionów uwarunkowanych historycznie” Łysonia (2018));
3. klasyfikację gmin na siedem kategorii, wyróżnionych na podstawie hierarchizacji miejskiego systemu osadniczego oraz cech morfologicznych i funkcjonalnych. Pokrywa się ona częściowo z propozycją Śleszyńskiego i Komornickiego (2016). Na klasyfikację składają się kategorie: A – ośrodki metropolitalne i ponadregionalne; B – ośrodki regionalne; C – ośrodki subregionalne; D – ośrodki lokalne; E – strefy podmiejskie ośrodków miejskich kategorii A, B i C; F – silniej zurbanizowane gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, głównie przemysłowe i turystyczne; G – pozostałe gminy o charakterze typowo wiejskim. Szczegóły tej klasyfikacji omówiono w innym miejscu (Śleszyński, 2025b).

Metody delimitacyjne

Podstawowe założenia

Delimitacja dotycząca wyznaczenia w przestrzeni obszarów o szczególnych właściwościach charakteryzuje się kilkoma założeniami, związanymi ze zmiennością w czasie i przestrzeni (Parysek, 1982). W przypadku wyludniania się, kryteria i wskaźniki identyfikacji i pomiaru dotyczą:

- zmiennej wyjaśniającej zmianę ilościową lub jakościową,
- okresu porównawczego oraz sposobu pomiaru zmian liczby ludności między dwoma lub więcej przekrojami czasu,
- jednostki odniesienia terytorialnego.

W przypadku zmiennej ilościowej podstawowym zastosowanym miernikiem jest liczba ludności. Jak wykazano wcześniej, jest ona w Polsce obciążona niedoszacowaniem na obszarach wyludniających się. Istotny jest okres porównawczy, który częściowo zależy od identyfikacji ruchów ludności. Jako podstawowy przyjęto okres 2004-2023, obejmujący 19 lat, a więc niemal jedno pokolenie. Zakres ten wynika zarówno z przeprowadzenia spisów powszechnych (2002, 2021), jak i istotnej cezury czasowej, jaką było wejście Polski do Unii Europejskiej (2004), przyspieszające proces modernizacji społecznej oraz wyzwające masowy exodus obywateli Polski za granicę (widoczny jeszcze przed 2004 r.).

W delimitacji obszarów wyludniających się bardzo ważna jest jednostka odniesienia, gdyż zmiany liczby ludności zachodzą nierównomiernie w obrębie różnej wielkości regionów: zarówno administracyjnych (województw, powiatów, miast i gmin), jak też 'naturalnych', związanych np. z aktywnością człowieka w miejskich obszarach funkcjonalnych (tzw. dziennych systemach miejskich). Aby wyczerpująco zbadać problem identyfikacji terytorialnej, posłużono się dwiema kategoriami obszarów:

1. gminami, które z powodów praktycznych, związanych z zarządzaniem i przynależnością człowieka do struktur administracyjnych, są bardzo często wykorzystywane do delimitacji różnego rodzaju obszarów (strategicznej interwencji, problemowych, funkcjonalnych itd.);
2. miejskimi obszarami funkcjonalnymi (MOF) według delimitacji Churskiego in. (2023), które odzwierciedlają naturalne powiązania funkcjonalne oraz strefy obsługi, oddziaływania i ciążenia.

W pomiarze różnic liczby ludności w dwóch przekrojach czasu, dla delimitacji obszarów depopulacyjnych istotna powinna być nie tylko wielkość bezwzględna lub procentowa tego zjawiska, ale także trwałość i systematyczność tego procesu. Dlatego oprócz bezwzględnego spadku liczby ludności zaproponowano, aby był to proces charakteryzujący się stałością.

Procedura delimitacyjna

Dla celów opracowania przyjęto dwuetapową procedurę wyznaczenia regionów depopulacyjno-migracyjnych:

1. w pierwszej kolejności wyznaczono obszary (gminy, MOF) wyludniające się w skali całkowitej populacji. Daje to orientację co do negatywnych zmian ludnościowych, mających główne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Analizę przeprowadzono badając zmiany liczby ludności w całym okresie 2004-2023 oraz w poszczególnych

rocznikach. Przyjęto, że spadek powinien wynieść co najmniej 5% w całym okresie oraz co najmniej 10 razy we wszystkich rocznikach (bez progu tego spadku). Przyjęcie dość niskiej wartości spadku (u P. Eberhardta było to np. 5% w ciągu 8 lat i 30% w ciągu 32 lat) wiązało się z niedoszacowaniem tego procesu w Polsce na poziomie kilkunastu procent;

2. w drugiej kolejności wyznaczono obszary (gminy, MOF), w których występował nadmierny wewnętrzny² odpływ młodych dorosłych (20-39 lat). Zjawisko to zdefiniowano jako sytuację, w której odpływ w tej kategorii wieku przeważa nad napływem, a efektywność jest większa, niż 10%. Wskaźnik efektywności migracyjnej został obliczony klasycznie, tj. jest to różnica odpływów i napływów (saldo) podzielna przez ich sumę (obróć)³. Tutaj przyjęcie ostrożnego (stosunkowo niskiego) progu w wysokości 10% również wynika z niedoszacowania migracji.

Wynikiem tak zdefiniowanej procedury są dwa zestawy gmin i MOF, które można nazwać obszarami depopulacyjnymi i obszarami emigracyjnymi (a ściślej nadmiernego odpływu młodej dorosłej populacji, czyli strukturalnego drenażu). Nakładając je na siebie otrzymujemy klasyfikację gmin pod względem obydwu zmiennych: (1) depopulacyjno-emigracyjne, (2) wyłącznie depopulacyjne, (3) wyłącznie emigracyjne.

Wyniki w zakresie depopulacji

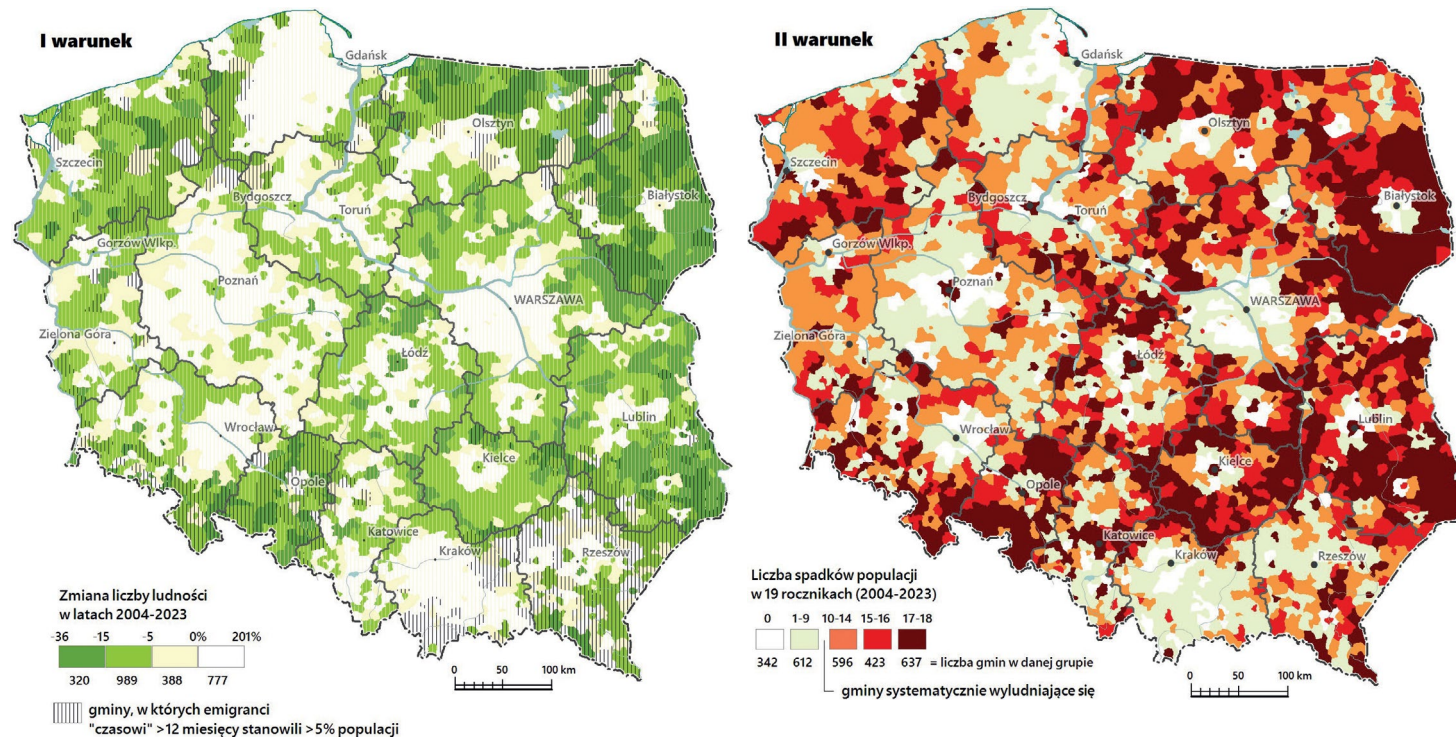
Gminy

Na rycinie 2 przedstawiono klasyfikację gmin ze względu na spełnienie obydwu kryteriów i warunków depopulacji. Łącznie było 1309 gmin spełniających pierwszy warunek, 1656 drugi oraz 1297 – obydwa. Należy to interpretować w ten sposób, że w 356 gminach spadek był dość regularny (w 10 lub więcej rocznikach), ale jego natężenie było niskie (do-5%), albo że w 8 gminach depopulacja była okresowa (spadek <-5%, mniej niż 10 roczników). W tym ostatnim zbiorze mamy gminy, które znajdują się w bliższym lub dalszym otoczeniu miast i podlegają suburbanizacji. Znalazł się tam np. podbiałostocki Zabłudów, w którym liczba mieszkańców systematycznie rośnie, a rejestrowany spadek ludności wynikał jedynie z odłączenia znacznych części gminy w 2006 r. do Białegostoku. Podobna sytuacja dotyczyła gmin Dąbrowa i Komprachcice (opolskie), Krasne, Świlcza i Tyczyn (podkarpackie) oraz Będzino i Manowo (wielkopolskie). Okazuje się więc, że zastosowane drugie kryterium pozwala nie kwalifikować tego typu błędnych wskazań, trudnych do wykrycia w całym zbiorze ok. 2,5 tys. gmin i blisko 20 roczników.

Dodatkowo na mapie nałożono warstwę z zaznaczeniem gmin, na których w spisie powszechnym odnotowano ponad 5% ludności, przebywającej poza granicami kraju powyżej 12 miesięcy (ryc. 2). W całym kraju było 590 gmin, z których większość pokrywała się z obszarami spadku ludnościowego, zatem oznacza to wzmocnienie obserwowanych procesów depopulacji.

² Jak wyjaśniono we wstępie, migracje zagraniczne pominięto, gdyż skala niedoszacowań jest tu stosunkowo duża i nierównomierna terytorialnie.

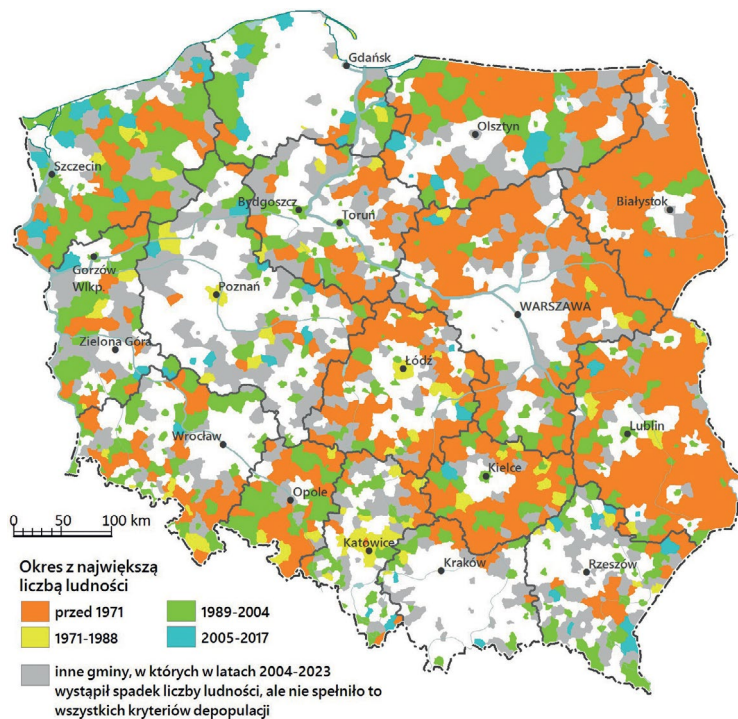
³ Wskaźnik efektywności migracyjnej (WEM) jest miarą pokazującą kierunek i natężenie skutków liczbowych migracji. Definiuje się go jako stosunek salda migracji (różnica między liczbą imigrantów a emigrantów) do obrotu migracyjnego (całkowita liczba imigrantów i emigrantów), gdzie: n – napływ, o – odpływ. Wskaźnik przybiera wartość od -100 do +100, gdzie wzrost wartości ujemnych świadczy o większej skuteczności odpływu migracyjnego w redystrybucji ludności, a wzrost wartości dodatnich – o większym znaczeniu napływu.

Ryc. 2. Wyniki analiz depopulacyjnych według kryterium pierwszego (zmiana liczby ludności) oraz drugiego (systematyczność spadku liczby ludności)
Results of depopulation analyses according to the first criterion (change in population) and the second criterion (regularity of population decline)
 Źródło: na podstawie Banku Danych Lokalnych (GUS).

Generalnie, analizy dla okresu 2004-2023 ukazują wysoką trwałość depopulacji. W aż 1060 gminach (43% ogółu) wystąpił spadek liczby ludności w co najmniej 15 rocznikach. W 637 samorządach wystąpiło to w 17 lub 18 rocznikach. Jednak w żadnej z jednostek nie obserwowano ciągłego spadku we wszystkich 19 analizowanych rocznikach. Należy to wyjaśnić jedynie wpływem spisu powszechnego 2011 r., wskutek którego w zasadzie we wszystkich gminach, nawet w tych o dłuższym trendzie depopulacyjnym, liczba ludności wzrosła wskutek wadliwych założeń metodologicznych (w całym kraju odnotowano wzrost o ok. 400 tys. osób w ok. 85% gmin, podczas gdy rok później na podstawie ewidencji bieżącej było to już tylko ok. 38%).

Wynik nałożenia na siebie obydwu warunków depopulacyjnych przedstawia rycina 3. Informacje o wyróżnionych gminach uzupełniono o okres z najwyższą liczbą ludności. Wykorzystano do tego m.in. dane z powojennych spisów powszechnych (tab. 1). Największa część terytorium Polski najwyższe liczby ludności miała jeszcze w latach 50. i 60 XX w. (lub jeszcze przed II wojną światową). Są to obszary głównie w centralnej i wschodniej Polsce, które na ogół stale wyludniają się od ponad 50 lat.

Ryc. 3. Klasyfikacja obszarów depopulacyjnych pod względem długości trwania procesu

Typology of depopulation areas in terms of the duration of the process

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

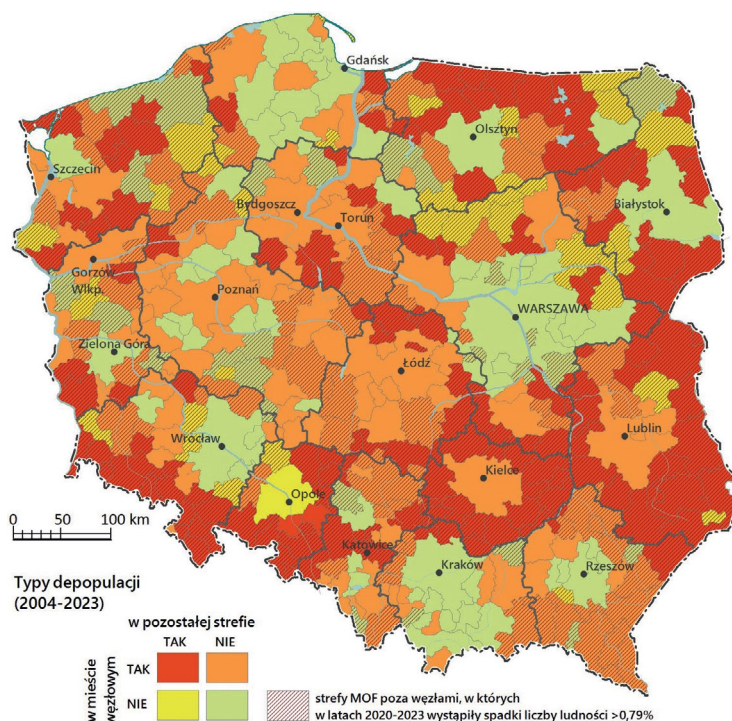
Tabela 1. Podstawowe informacje o zdelimitowanych gminach depopulacyjnych
Basic information about delimited depopulated communes

Okres wystąpienia największej liczby ludności	Liczba gmin	Powierzchnia (tys. km ²)	Liczba ludności (tys.)				
			1988 (NSP)	2004 (BDL)	2023 (BDL)	1988-2004	2004-2023
1950-1970	749	100,9	4 717	4 336	3 780	-381	-556
1971-1988	89	9,5	4 636	4 169	3 610	-467	-559
1989-2004	406	49,8	11 275	11 341	10 097	66	-1 244
2005-2023	65	8,6	679	730	668	50	-62
Ogółem	1 309	168,8	21 308	20 576	18 155	-731	-2 421
% w Polsce	52,8	53,8	56,3	53,9	48,2		

Źródło: na podstawie spisów powszechnych (1950-1988) oraz Banku Danych Lokalnych (GUS).

Miejskie obszary funkcjonalne

Analogiczną procedurę delimitacyjną pod względem metod zastosowanych w delimitacji 2477 gmin przeprowadzono dla 413 miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) (ryc. 4).

Ryc. 4. Delimitacja i klasyfikacja regionów MOF na typy depopulacyjne (2004-2023)
Delimitation and classification (typology) of depopulated FUAs (2004-2023)

Źródło: na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Jednostek, w których zostały spełnione obydwa warunki ilościowe było łącznie 239. Pod względem występowania procesu w węźle i pozostałej części MOF wystąpiły trzy typy depopulacji:

- depopulacja zarówno w węźle, jak i strefie zewnętrznej (148 MOF) – był to najbardziej powszechny typ depopulacji, występujący na niemal całej „ścianie wschodniej”, przy granicy z obwodem kaliningradzkim, w pasie wyżyn (od Opola po Chełm i Zamość), w regionie sudeckim (góry i przedgórze) oraz w innych bardziej izolowanych miejscach w różnych częściach kraju;
- depopulacja w węźle przy jej braku w strefie zewnętrznej (63 MOF) – liczba tych jednostek jest ponad dwukrotnie mniejsza, ale są one większe pod względem powierzchni i stąd zajmują porównywalną część kraju. Regiony te występują w całej Polsce;
- depopulacja w strefie zewnętrznej przy jej braku w węźle (28 MOF) – są to zgrupowania liczące na ogół po kilka MOF w różnych częściach kraju, m.in. na pograniczu Mazowsza i Mazur, między Warszawą i Białymstokiem, na Opolszczyźnie (w tym aglomeracja Opola – co jednak nie musi być zgodne z rzeczywistością z uwagi na aneksję terytorialną stolicy województwa w 2017 r. i „przesunięcie” ok. 10 tys. mieszkańców ze strefy do miasta), wschodnich krańcach Mazur (Gołdap, Olecko, Augustów) czy na Pomorzu Środkowym (Szczecinek).

Istotne jest, że gdyby do analizy klasyfikacyjnej wziąć pod uwagę krótszy okres, do wydłużających się stref zewnętrznych spełniających obydwa kryteria (sumarycznego spadku i jego systematyczności) weszłoby znacznie więcej MOF. Na rycinie 4 ukośną szrafurą zaznaczono te MOF, które weszłyby do wspomnianej pierwszej grupy (depopulacja zarówno w węźle, jak i strefie zewnętrznej). Było to aż 65 MOF, w tym m.in. (według malejącej liczby ludności) Częstochowa, Rybnik, Kalisz, Włocławek (wszystkie powyżej 200 tys. mieszkańców), Stalowa Wola, Piotrków Trybunalski, Elbląg i Krosno (powyżej 150 tys. mieszkańców). Pokazuje to te regiony, w których proces wyludniania się przyspieszył w ostatnich latach.

Obliczono również liczby MOF w poszczególnych kategoriach oraz ubytek liczby ludności w latach 2004-2023 (tab. 2). Łącznie zdelimitowane MOF straciły w tym okresie 1,7 mln mieszkańców, co stanowiło nieco ponad 10% ich populacji. Najsilniejsze ubytki odnotowano w kategorii MOF z węzłami-najmniejszymi miastami (F i G – małomiasteczkowe i zurbanizowane oraz przejściowe miejsko-wiejskie (ponad 12%). Najsilniejsze wyludnianie odnotowano w MOF Bytomia, Sosnowca i Wałbrzycha, a z mniejszych ośrodków – Brańska, Dąbrowy Białostockiej, Górowa Iławieckiego, Hrubieszowa, Hajnówki, Siemiatycz, Żychlina, Dębina, Kosowa Lackiego – powyżej 15%, a niekiedy około 25%. Ponadto, pomimo że w 27 strefach zewnętrznych odnotowano przyrost ludności, spadek w głównym mieście był tak duży, że przesądziło to o kwalifikacji do regionu depopulacyjnego. Stało się tak zwłaszcza w Pabianicach, Radomiu i Legnicy, w których wskutek suburbanizacji strefy zewnętrzne wzrosły nawet ponad 10% (w Pabianicach – o 34%).

Tabela 2. Charakterystyka klasyfikacji miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF)
Characteristics of the classification of functional urban areas (FUAs)

Kategoria wg węzłów	Spełnienie kryteriów delimitacji według stref			Ogółem
	węzeł tak, strefa tak	węzeł tak, strefa nie	węzeł nie, strefa tak	
Liczba				
A – ośrodki metropolitalne i ponadregionalne	5	5		10
B – ośrodki regionalne	1	5	1	7
C – ośrodki subregionalne	17	10	1	28
D – ośrodki lokalne	110	38	19	167
E – ośrodki podmiejskie	3	5		8
F – ośrodki małomiasteczkowe i zurbanizowane	4		1	5
G – ośrodki przejściowe miejsko-wiejskie	8		6	14
Ogółem	148	63	28	239
Ubytek ludności w latach 2004-2023 (%)				
A – ośrodki metropolitalne i ponadregionalne	-13,7	-8,7		-11,4
B – ośrodki regionalne	-16,8	-8,4	-6,8	-9,1
C – ośrodki subregionalne	-11,5	-7,2	-6,8	-9,6
D – ośrodki lokalne	-11,4	-6,8	-8,0	-9,8
E – ośrodki podmiejskie	-16,8	-5,8		-9,0
F – ośrodki małomiasteczkowe i zurbanizowane	-13,0		-12,2	-12,9
G – ośrodki przejściowe miejsko-wiejskie	-13,9		-9,8	-12,0
Ogółem	-12,1	-7,7	-7,8	-10,1

Źródło: na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Wyniki w zakresie nadmiernego odpływu wewnętrznego populacji młodych dorosłych

Gminy

W tabeli 3 zestawiono dane o liczbie gmin według stopnia nadmiernego rejestrowanego wewnętrznego odpływu ludności w wieku 20-39 lat. Trzeba pamiętać, że wskaźnik ten jest niedoszacowany. Z tym zastrzeżeniem zidentyfikowano co najmniej 24 gminy ze skrajnie niekorzystnym wskaźnikiem efektywności migracyjnej (minus 50% i więcej) i kolejne 155 ze wskaźnikami w granicach minus 40-50%.

W przypadku odpływu migracyjnego warto zwrócić uwagę na powszechność ujemnych wartości wskaźnika efektywności także w gminach miejskich i miejsko-wiejskich (ryc. 5A), w tym w większych miastach, które przed 1990 r. przyciągały młodych migrantów. W województwie dolnośląskim jest to m.in. Wałbrzych, Głogów, Legnica, Lubin i Świdnica, w kujawsko-pomorskim – Włocławek, Grudziądz i Inowrocław, a w lubelskim – Biała Podlaska, Chełm i Puławy, ale także aglomeracyjny Świdnik. W województwie lubuskim tylko mniejsze miasta mają liczącą się utratę młodszej dorosłej populacji (m.in. Żagań i Żary), a pełnienie funkcji stolic regionów przez Gorzów Wielkopolski i Zieloną Górę zdaje się sprzyjać pozostawianiu ludności na miejscu. W województwie łódzkim ujemny wskaźnik

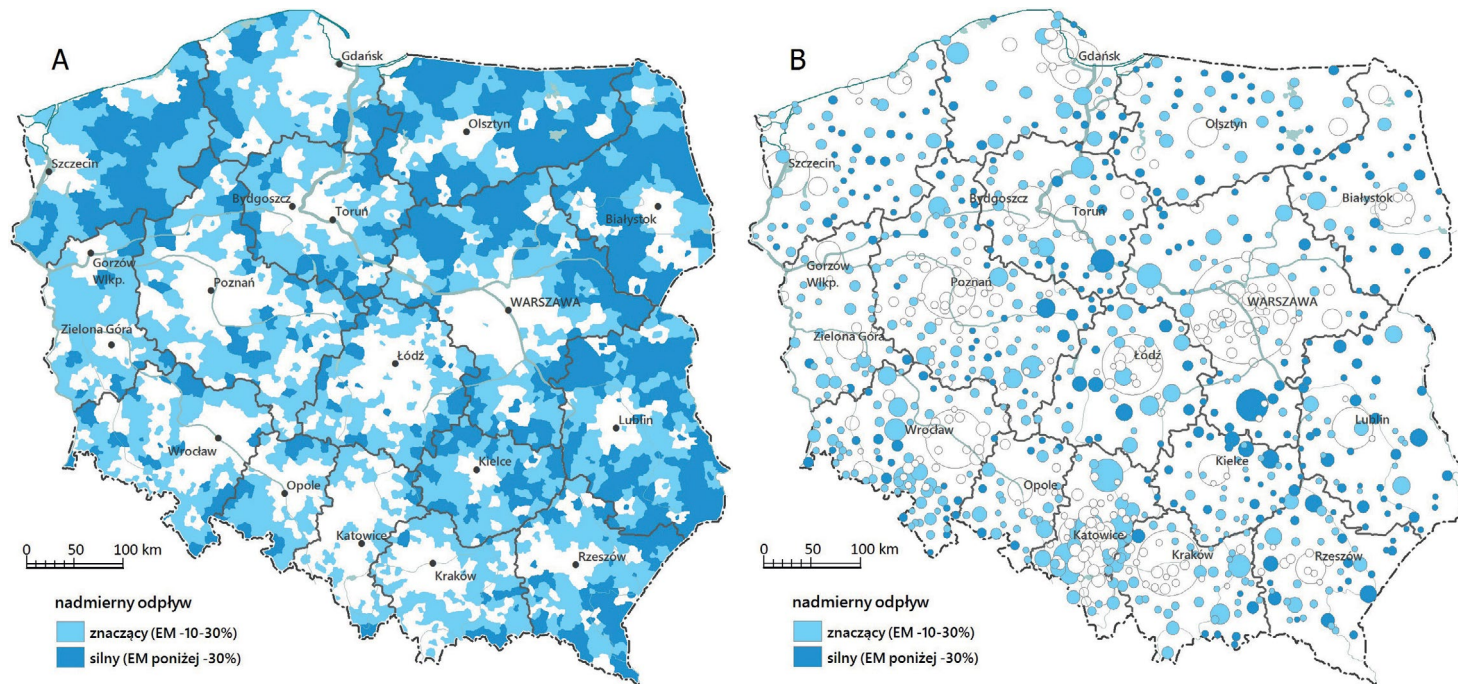
Tabela 3. Liczba gmin z nadmiernym odpływem populacji młodych dorosłych (20-39 lat) według województw i wartości wskaźnika efektywności migracji

Number of communes with excessive outflow of young adult population (aged 20-39) by voivodeships and migration efficiency index value

Województwo	Liczba gmin ogółem w województwie	Przedział wartości wskaźnika efektywności migracji w latach 2014-2023 w grupie wieku 20-39 lat					Gminy z ujemnym wskaźnikiem efektywności migracji powyżej 10%	
		-10 do -20%	-20 do -30%	-30 do -40%	-40 do -50%	-50 do -61%	liczba	%
Dolnośląskie	169	41	32	20	4		72	42,6
Kujawsko-pomorskie	144	32	40	24	5		43	29,9
Lubelskie	213	33	43	75	30	3	29	13,6
Lubuskie	82	25	25	7	1		24	29,3
Łódzkie	177	37	39	24	1	1	75	42,4
Małopolskie	182	60	30	11	1		80	44,0
Mazowieckie	314	49	52	63	29	6	115	36,6
Opolskie	71	20	17	7	1		26	36,6
Podkarpackie	160	33	37	31	9	3	47	29,4
Podlaskie	118	9	21	31	32	5	20	16,9
Pomorskie	123	25	27	12	10	1	48	39,0
Śląskie	167	30	14	3	2		118	70,7
Świętokrzyskie	102	20	38	27	2		15	14,7
Warmińsko-mazurskie	116	12	20	39	19	5	21	18,1
Wielkopolskie	226	46	50	32	3		95	42,0
Zachodniopomorskie	113	23	27	33	6		24	21,2
Polska ogółem	2477	495	512	439	155	24	852	34,4

efektywności migracji mają aglomeracyjne Pabianice (natomiast oparł się temu Zgierz), a także Bełchatów, Kutno i Sieradz. W województwie małopolskim na liście znalazł się Tarnów, Nowy Sącz i Zakopane. W województwie mazowieckim są prawie wszystkie były miasta wojewódzkie (Ostrołęka, Płock i Radom), w opolskim – Kędzierzyn-Koźle i Nysa, a w podkarpackim – Dębica, Krosno, Mielec, Przemyśl, Stalowa Wola i Tarnobrzeg. W województwie podlaskim znalazła się Łomża (ale nie Suwałki), a ponadto szereg mniejszych miast (m.in. Wysokie Mazowieckie i Zambrów).

W województwie pomorskim ujemne wskaźniki efektywności migracyjnej dotyczą Chojnic i Słupska, ale także stosunkowo bliżej położonymi względem Trójmiasta – Tczewa i Starogardu Gdańskiego. W województwie śląskim na liście znalazło się szereg miast konurbacji katowickiej (Bytom, Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Zabrze) i rybnickiej (Jastrzębie-Zdrój, Wodzisław Śląski). W województwie świętokrzyskim – pobliskie sobie Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna i Starachowice. W województwie warmińsko-mazurskim ujemne wartości wskaźnika cechowały mniejsze miasta (m.in. Bartoszyce, Braniewo, Giżycko,

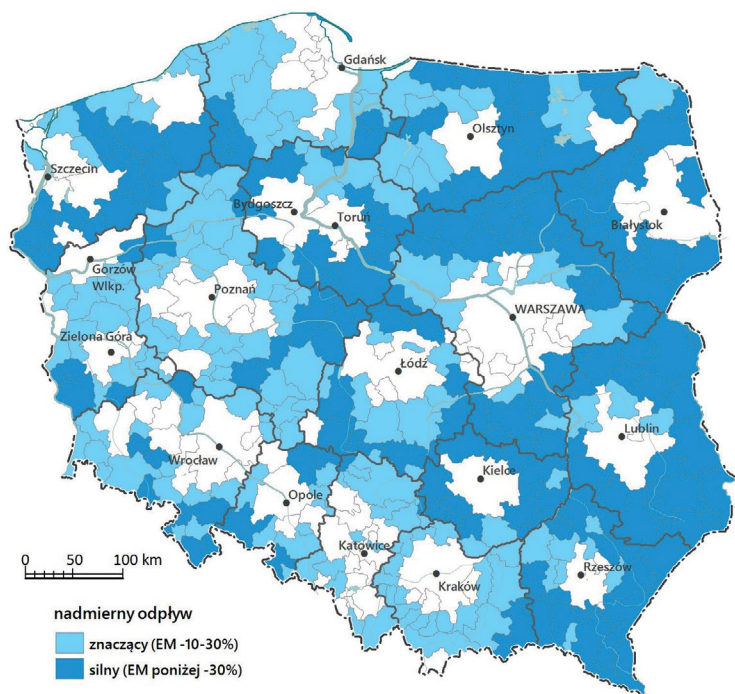
Ryc. 5. Delimitacja obszarów rejestrowanego nadmiernego odpływu wewnętrznego populacji młodych dorosłych (20-39 lat) w latach 2014-2023 według gmin. A – gminy ogółem, B – gminy miejskie i miejsko-wiejskie, EM – wskaźnik efektywności migracji, wyraża się wzorem: $(\text{napływ}-\text{odpływ})/(\text{napływ}+\text{odpływ}) \cdot 100$
Delimitation of areas of excessive registered internal outflow of the young adult population (aged 20-39) in 2014-2023 by municipality. A – communes in total, B – urban and urban-rural communes, EM – migration efficiency index, expressed by the formula: $(\text{inflow}-\text{outflow})/(\text{inflow}+\text{outflow}) \cdot 100$
 Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Gołdap, Nidzica, Olecko, Pisz, Szczętno). W województwie wielkopolskim znalazły się prawie wszystkie miasta subregionalne (Gniezno, Kalisz, Konin, Leszno, Ostrów Wielkopolski i Piła). W województwie zachodniopomorskim większe ośrodki nie znalazły się na liście, którą ostatecznie utworzył m.in. Szczecinek, Białogard, Drawsko Pomorskie, Łobez i Wałcz.

Powyższe wyniki wskazują na silne zróżnicowanie zbioru zwłaszcza miast. Większość z nich znajduje się jednak w sytuacji utraty migracyjnej osób najbardziej aktywnych społecznie i ekonomicznie.

Miejskie obszary funkcjonalne

Dane zagregowane do miejskich obszarów funkcjonalnych (bez przepływów wewnętrznych w tych regionach) ujawniają że szczególnie nadmierny odpływ charakteryzuje obszary byłego Królestwa Kongresowego, a „wyspy” zadowalającej lub pozytywnej sytuacji migracyjnej wiążą się wyraźnie z obszarami funkcjonalnymi wszystkich ośrodków wojewódzkich, a ponadto regionem Koszalina, Bielska-Białej czy Polkowic-Lubina i Leszna (ryc. 6). Najgorsza sytuacja występuje w regionach Hrubieszowa, Janowa Lubelskiego, Łukowa i Włodawy (lubelskie), Opoczna (łódzkie), Kosowa Lackiego, Łosic i Żuromina (mazowieckie),

Ryc. 6. Delimitacja obszarów nadmiernego rejestrowanego odpływu wewnętrznego populacji młodych dorosłych (20-39 lat) w latach 2014-2023 według miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF). EM – wskaźnik efektywności migracji, wyraża się wzorem: $(\text{napływ} - \text{odpływ}) / (\text{napływ} + \text{odpływ}) \times 100$.

Delimitation of areas of excessive registered internal outflow of the young adult population (aged 20-39) in 2014-2023 by functional urban areas (FUAs). EM – migration efficiency index, expressed by the formula: $(\text{inflow} - \text{outflow}) / (\text{inflow} + \text{outflow}) \times 100$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Lubaczowa (podkarpackie), Dąbrowy Białostockiej, Grajewa, Sejna, Siemiatycz i Sokółki (podlaskie), Miastka (pomorskie), Bartoszyce, Braniewa i Kętrzyna (warmińsko-mazurskie). W tych MOF drenaż młodej populacji był najsilniejszy, bowiem 'oficjalny' (rejestrowany) wskaźnik efektywności migracyjnej wyniósł tam aż ponad minus 50%. W rzeczywistości sytuacja jest jeszcze gorsza z powodu braku wymeldowań.

Klasyfikacja regionów depopulacyjno-emigracyjnych

Gminy

Zgodnie z przedstawioną wcześniej metodyką, jako obszary depopulacyjno-emigracyjne uznano gminy lub MOF-y:

- w których liczba ludności ogółem w latach 2004-2023 spadła więcej, niż 5% oraz notowano systematyczny spadek co najmniej w 10 rocznikach;
- w których ujemna efektywność migracji była większa, niż 10% (inaczej, wskaźnik efektywności był niższy niż minus 10%).

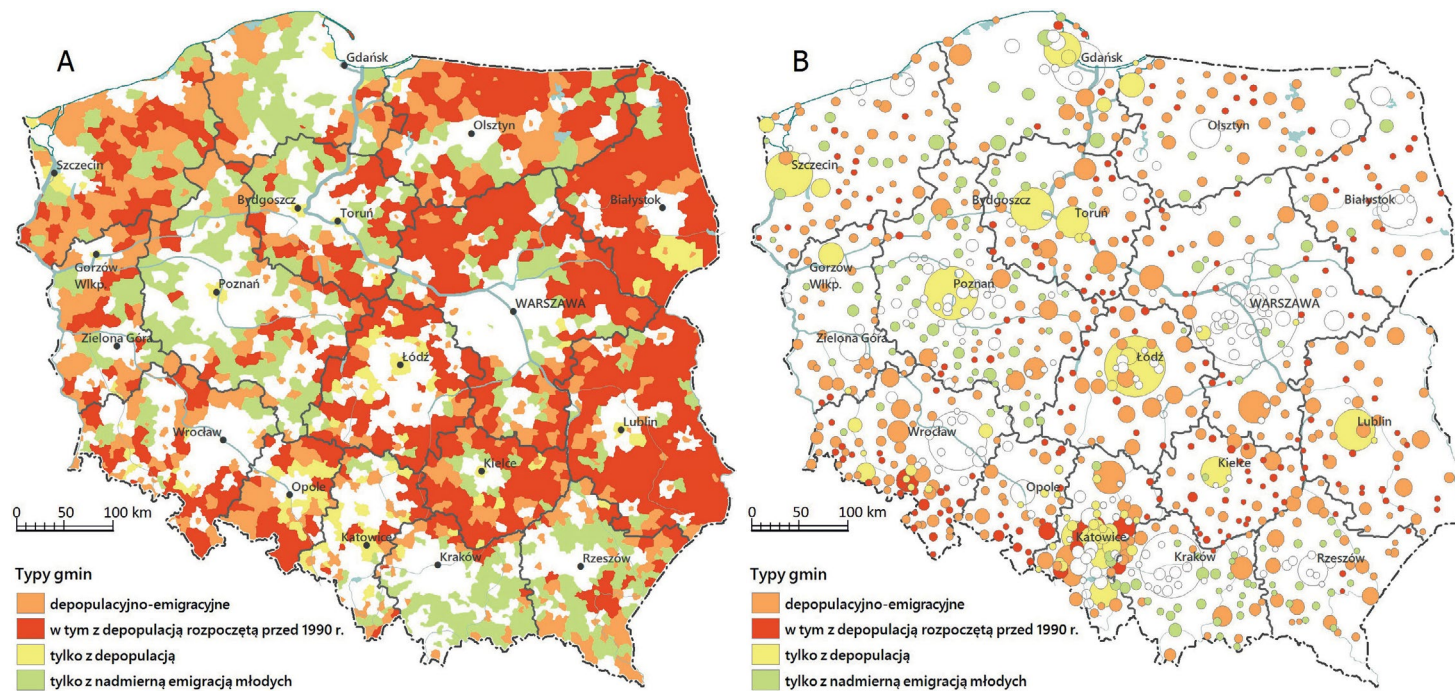
Łącznie w całym kraju zidentyfikowano 1213 gmin spełniających kryteria depopulacji i nadmiernego drenażu (emigracji) młodych dorosłych. Stanowiły one więc prawie połowę (49%) samorządów. Wśród nich prawie 2/3 wyludniało się jeszcze przed 1990 r. Największy udział gmin depopulacyjno-emigracyjnych (DE) wystąpił w województwie lubelskim, podlaskim i świętokrzyskim (aż 75-80%). Z kolei najmniejszy odsetek cechował województwo małopolskie i śląskie (18-21%). Gminy DE zajmowały nieco ponad połowę (50,8%) powierzchni kraju reprezentowanej przez 35,0% ludności (ryc. 7; tab. 4-5).

Miejskie obszary funkcjonalne

Delimitacja obszarów depopulacyjno-emigracyjnych według MOF znacznie porządkuje obraz przestrzenny w stosunku do procedury wykonanej dla gmin (ryc. 8). Na obszarze większości województw tworzą się rozległe tereny spadku liczby ludności, połączonego z nadmiernym odpływem młodej populacji. Wyjątki stanowią województwa małopolskie, pomorskie i wielkopolskie, w których jednak istnieje problem nadmiernego drenażu. Z kolei w województwach dolnośląskim, podlaskim i świętokrzyskim – w ich południowych częściach, problem depopulacji ujawnił się jeszcze w okresie PRL.

Mapy ujawniają też „starą” i „nową” depopulację. Długotrwałe, zachodzące nieraz od kilku pokoleń wyludnianie się występuje zwłaszcza w byłym Królestwie Kongresowym oraz w rejonie Sudetów i Opolszczyzny. Jest ono charakterystyczne zwłaszcza dla obszarów typowo wiejskich. Na zagregowanej mapie delimitacji 224 MOF w kraju jest 66 regionów ze szczytem liczby ludności przed 1990 r. (Podlasie, Sudety z Przedgórzem, Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, Niecka Nidziańska i w zasadzie cała Wyżyna Małopolska poza aglomeracją kielecką).

Ponadto na mapach i w tabelach wyróżniono obszary (miasta, gminy, MOF) spełniające tylko jeden z warunków delimitacji: „czystą” depopulację oraz drenaż młodych. Są one oznaczone kolorem zielonym. Obszary te z pewnym wyprzedzeniem mogą prognozować kolejne części kraju zagrożone poważnym kryzysem demograficznym. Wynika to z tego, że nadmierny odpływ młodych dorosłych będzie skutkował nie tylko ujemnym saldem migracji, ale obniży w przyszłości dietność i poziom urodzeń.

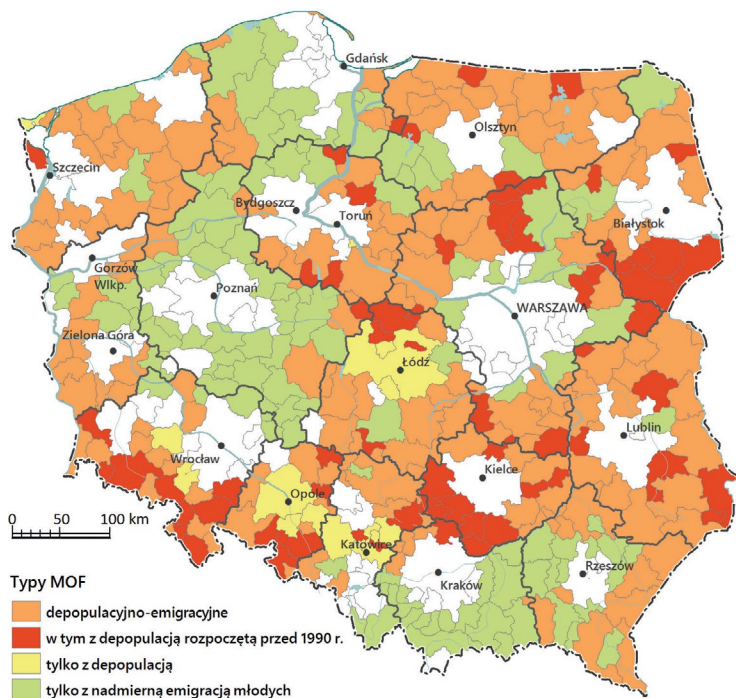
Ryc. 7. Delimitacja obszarów depopulacyjno-emigracyjnych według gmin. A – gminy ogółem, B – podzbiór gmin miejskich i miejsko-wiejskich
 Delimitation of depopulation and emigration areas by municipality. A – communes in total, B – subset of urban and urban-rural communes.

Tabela 4. Liczba zdelimitowanych gmin według województw
Number of delimited communes by voivodships

Województwo	Liczba gmin					Udział (%)	
	ogółem	depopulacyjno-emigracyjnych (DE)	w tym DE z depopulacją rozpoczętą przed 1990 rokiem	tylko z depopulacją (D)	tylko z emigracją (E)	wszystkie typy (DE, D, E)	DE
Dolnośląskie	169	84	43	10	13	63,3	49,7
Kujawsko-pomorskie	144	68	46	5	33	73,6	47,2
Lubelskie	213	170	136	2	14	87,3	79,8
Lubuskie	82	45	17	2	13	73,2	54,9
Łódzkie	177	95	75	17	7	67,2	53,7
Małopolskie	182	33	14	2	69	57,1	18,1
Mazowieckie	314	157	129	3	42	64,3	50,0
Opolskie	71	45	28	13	0	81,7	63,4
Podkarpackie	160	55	20	1	58	71,3	34,4
Podlaskie	118	89	76	6	9	88,1	75,4
Pomorskie	123	41	11	5	34	65,0	33,3
Śląskie	167	36	19	32	13	48,5	21,6
Świętokrzyskie	102	77	62	5	10	90,2	75,5
Warmińsko-mazurskie	116	81	49	1	14	82,8	69,8
Wielkopolskie	226	65	25	1	66	58,4	28,8
Zachodniopomorskie	113	72	27	4	17	82,3	63,7
Polska ogółem	2 477	1 213	777	109	412	70,0	49,0

Tabela 5. Charakterystyka zdelimitowanych gmin depopulacyjno-emigracyjnych (DE) według województw
Characteristics of delimited depopulation and emigration municipalities (DE) by province

Województwo	Liczba gmin		Powierzchnia zdelimitowanych obszarów (DE)		Liczba ludności na zdelimitowanych obszarach (DE)	
	ogółem	w tym wydzielających się przed 1990 r.	tys. km ²	%	tys.	%
Dolnośląskie	84	43	9,1	45,9	1 150	39,9
Kujawsko-pomorskie	68	46	7,2	39,9	740	37,1
Lubelskie	170	136	19,4	77,4	1 290	64,2
Lubuskie	45	17	7,3	52,5	411	42,1
Łódzkie	95	75	9,3	51,3	1 005	42,5
Małopolskie	33	14	2,6	17,2	599	17,5
Mazowieckie	157	129	19,1	53,7	1 279	23,2
Opolskie	45	28	6,1	64,4	576	61,5
Podkarpackie	55	20	6,8	37,8	763	36,8
Podlaskie	89	76	15,0	74,1	545	47,9
Pomorskie	41	11	6,2	31,7	459	19,4
Śląskie	36	19	3,5	28,3	1 516	35,1
Świętokrzyskie	77	62	9,0	77,1	747	63,9
Warmińsko-mazurskie	81	49	16,3	67,3	653	48,1
Wielkopolskie	65	25	7,6	25,5	864	24,8
Zachodniopomorskie	72	27	14,9	64,9	586	35,9
Polska ogółem	1 213	777	159,3	50,8	13 182	35,0

Ryc. 8. Delimitacja obszarów depopulacyjno-emigracyjnych według miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF)
Delimitation of depopulation and emigration areas according to functional urban areas (FUA)

Dyskusja i wnioski

W opracowaniu zaproponowano założenia koncepcyjno-metodologiczne oraz przeprowadzono stosowne analizy empiryczne. W ich wyniku przedstawiono delimitację i klasyfikację delimitacji według różnych podejść metodycznych i sposobów prezentacji. W ten sposób wyróżniono 1213 gmin depopulacyjno-emigracyjnych, a jako uzupełniające należy traktować zbiory miast i miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF). Ze względu na objętość, starano się przedstawić tylko najważniejsze wyniki empiryczne wspomnianego na wstępie Raportu (Śleszyński, 2025a) i wyliczone statystyki. Pełny wykaz gmin znajduje się w załączniku statystycznym⁴.

W przypadku regionów depopulacyjnych można mówić o dość istotnej inercji w stosunku do znanych wcześniejszych delimitacji obszarów wyludniających się i obszarów problemowych (Eberhardt, 1989; Bański, 1999; Węclawowicz et al., 2006; Stanny, 2011; Rosner, 2012; Śleszyński et al., 2017). Depopulacja jest silnie związana z innymi negatywnymi procesami rozwoju społeczno-gospodarczego. Występują tu ujemne sprzężenia zwrotne, określane jako „błędne koło depopulacji” w aspekcie ekonomiczno-technologicznym (Eberhardt, 1989), jak i społeczno-ekonomicznym (Wiśniewski et al., 2020). Jest to samonapędzający się proces, w którym niska stopa urodzeń prowadzi do pogarszania struktury wieku, w tym starzenia się społeczeństwa, a to z kolei pogłębia problemy eko-

⁴ Załącznik 1 – Delimitacja gmin i MOF oraz wybrane dane jakościowe i statystyczne dostępny jest pod adresem: <http://rcin.org.pl/igipz/dlibra/publication/285658>

nomiczne i społeczne, utrudniając odwrócenie trendu. Można go opisać w kilku następstwach przyczynowo-skutkowych. Jeśli na danym obszarze rodzi się coraz mniej dzieci, w strukturze wieku populacji stopniowo ubywa osób pracujących, a wzrasta liczba osób utrzymywanych, w tym w wieku emerytalnym. Powoduje to wzrost kosztów usług społecznych, takich jak m.in. opieka zdrowotna i senioralna. Równocześnie spada konsumpcja, a tym samym wpływy budżetowe do lokalnych samorządów. Kurczy się rynek pracy i ograniczane są inwestycje, m.in. służące poprawie jakości życia. Maleje atrakcyjność miejsca zamieszkania, a młodzi ludzie emigrują. W efekcie rodzi się mniej dzieci i koło się zamyka, generując kolejny ujemny cykl.

Obszary wyludniające się cechuje przede wszystkim peryferyjne położenie, także w postaci tzw. peryferii wewnętrznych (Śleszyński et al., 2020). Dwa ośrodki wielkomiejskie (Łódź, konurbacja katowicka) są również identyfikowane jako problemowe i depopulacyjne, w części jeszcze od lat 80. ubiegłego wieku (Krzysztofik et al., 2011). Choć po II wojnie światowej wyludnianie się peryferyjnych gmin wiejskich było w zasadzie dość typowym procesem, to proces ten nie był tak głęboki, jak współcześnie. W siedmiu okresach międzypisowych tylko w nieco ponad 300 gminach nigdy nie następował spadek liczby ludności.

Analizy wyraźnie wskazują na rozprzestrzenianie się depopulacji. Można mówić zarówno o poszerzaniu się dotychczasowych obszarów regresu demograficznego (szczególnie b. Królestwo Kongresowe), jak też o powstawaniu nowych miejsc na zachodzie i w innych częściach kraju. Te drugie pod względem reprezentowanej liczby ludności to również duże miasta (Białystok, Bydgoszcz, Lublin, Łódź, Poznań, Szczecin), choć w przypadku części z nich może to być zafałszowane niedoszacowaniem migracji.

Co charakterystyczne, już w dotychczas wzrostowych kilkunastu strefach podmiejskich obserwuje się spadek liczby ludności, głównie miast średnich (Chełm, Kraśnik, Przemyśl), ale także dużych (Szczecin). Wobec bardzo mało prawdopodobnego (przy braku silniejszej imigracji zagranicznej) odwrócenia krajowych trendów demograficznych, oznaczać to może początek istotnej zmiany w redystrybucji ludności, znanej jako cykl życia miast (*urban life cycle*; van den Berg et al., 1982). W koncepcji tej w rozwoju miast wyróżnia się cztery główne fazy, które odzwierciedlają dynamikę populacji, migracji oraz funkcji miast: urbanizację, suburbanizację, dezurbanizację i reurbanizację, a każda z nich charakteryzuje się określonym tempem wzrostu rdzenia miejskiego i strefy zewnętrznej (podmiejskiej). W tym kontekście Korcelli (2008) wskazywał, że w latach 80. i 90. ubiegłego wieku Polska przechodziła od fazy urbanizacji do suburbanizacji, a w niektórych miastach zaczynały się procesy reurbanizacji. Aktualnie trudno wnioskować o bardziej powszechnych tego typu procesach, bowiem w zdecydowanej większości miast występuje dezurbanizacja, także jeśli uwzględnić rdzeń miejski wraz ze strefą podmiejską.

Efektem analiz jest też delimitacja i klasyfikacja, która może mieć uniwersalne zastosowanie w badaniach naukowych i praktycznych. W dotychczasowej literaturze brakowało tego typu wzorców delimitacyjnych, a istniejące propozycje (wypracowywane w ostatniej dekadzie przez badaczy głównie IGiPZ PAN, IRWiR PAN i UAM) dotyczyły obszarów problemowych, w których depopulacja jest uwzględniana jako jeden z identyfikatorów (kryteriów). Depopulacja współcześnie stała się na tyle charakterystycznym i dominującym procesem, że zasadne jest coraz częstsze jej badanie. Przedstawiona propozycja daje gotowe i uniwersalne ramy terytorialne dla kolejnych studiów.

Ograniczeniem badawczym identyfikacji migracji jako czynnika zmian w bilansie ludności jest pominięcie emigracji zagranicznych. Był to wybór celowy, gdyż skala niedoszacowań emigracji jest różna w różnych regionach i w istotny sposób wpłynęłaby na nieporównywalność wyników. Dotyczy to zwłaszcza Śląska Opolskiego (z częścią Górnego), a także niektórych innych regionów kraju (południowe Podlasie, Podkarpacie i in.). Oprócz tego, od ok. 2015 r. Polska jest krajem *de facto* imigracyjnym i w bilansach ludności oraz prognozach demograficznych, jak też w delimitacjach powinno mieć to uzasadnienie w przyszłości⁵. Pomimo tego, że napływ imigrantów z zagranicy w ostatniej dekadzie znacząco przewyższa odpływ w odwrotnym kierunku, przebywająca w Polsce liczba obywateli innych krajów prawdopodobnie jeszcze nie zrównoważyła „niewidzialnych” wyjazdów Polaków za granicę (emigracja – 2,5-3 mln w szczytowym okresie, w 2025 r. ok. 1,5-2 mln, imigracja – 2-2,5 mln w 2025 r., ale część z tego tymczasowa).

Podobnie rozwinienia wymagają delimitacje i typologie wyludniających się miast. W ich przypadku dodatkowo dochodzi problem niepokrywania się granicy administracyjnej i funkcjonalnej. Wskutek ekstensywności zagospodarowania, odziedziczonej po czasach gospodarki centralnie sterowanej, wiele terenów miejskich w Polsce pełniło funkcje typowo wiejskie, przez co ocena procesów zmian liczby i rozmieszczenia ludności jest tu bardziej złożona.

Podsumowując, Polska w ostatniej dekadzie trwale weszła w nowy etap redystrybucji ludności, który silnie wpłynie na procesy społeczno-gospodarcze. Wymaga to szczególnych działań ze strony polityki państwa i samorządów, w tym uznania depopulacji jako głównej bariery i zagrożenia rozwoju we wszystkich skalach terytorialnych. Przedstawiona w niniejszym artykule delimitacja, będąca zresztą efektem jednego z projektów rządowych mających na celu ograniczenie odpływu młodych dorosłych osób ze wsi, miasteczek i miast, ma uzmysłowić olbrzymią terytorialną skalę problemu i dać użyteczne narzędzie do monitoringu wyludniania się.

Praca sfinansowana z grantu NCN *Wpływ migracji wewnętrznych na rozwój społeczno-gospodarczy Polski po 1989 roku* (2021/41/B/HS4/02035), realizowanego w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN oraz projektu *Wypracowanie rozwiązań służących przeciwdziałaniu migracji osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją* realizowanego dla Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w Centrum Badań Migracji, Depopulacji i Rozwoju Uniwersytetu Opolskiego w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027.

Autor składa podziękowania pracownikom Departamentu Badań Demograficznych GUS za przygotowanie wielu niestandardowych danych do analiz delimitacyjnych.

Ryciny i tabele, pod którymi nie zamieszczono źródeł, są opracowaniem własnym autora artykułu.

⁵ Poświęcono temu osobne rozdziały i podrozdziały w Raporcie, który był podstawą dla niniejszego artykułu (Śleszyński, 2025a).

Piśmiennictwo

- Bański, J. (1999). *Obszary problemowe w rolnictwie Polski*. Prace Geograficzne, 172, Warszawa: IGiPZ PAN.
- Bański, J., Wesołowska, M., & Łoboda, K. (2020). Wsie zanikające – identyfikacja i analiza wybranych cech społeczno-ekonomicznych. *Przegląd Geograficzny*, 92(2), 175-189.
<https://doi.org/10.7163/PrzG.2020.2.1>
- van den Berg, L., Drewett, R., Klaassen, L.H., Rossi, A., & Vijverberg, C.H.T. (red.). (1982). *Urban Europe: Study of Growth and Decline*. Oxford: Pergamon Press.
- Churski, P., Adamiak, C., Szyda, B., Dubownik, A., Pietrzykowski, M., & Śleszyński, P. (2023). Nowa delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce i jej zastosowanie w praktyce zintegrowanego podejścia terytorialnego (place based approach). *Przegląd Geograficzny*, 95(1), 29-55.
<https://doi.org/10.7163/PrzG.2023.1.2>
- Czarnecki, A. & Frenkel, I. (2015). Counting the 'invisible': second homes in Polish statistical data collections. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 7(1), 15-31.
<https://doi.org/10.1080/19407963.2014.935784>
- Długosz, M. (2018). Depopulacja aglomeracji wałbrzyskiej. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 2(30), 19-25. <https://doi.org/10.18778/2543-9421.02.02>
- Dolińska, A., Jończy, R., & Rokitowska-Malcher, J. (red.). (2025). *Migracje Polaków w pierwszych dekadach XXI wieku w kontekście przemian społeczno-gospodarczych*. Wybrane zagadnienia. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Dolińska, A., Jończy, R., & Śleszyński, P. (2020). *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego*. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Dziwowski, K., & Kosiński, L. (1967). *Rozwój i rozmieszczenie ludności Polski w XX wieku*. Warszawa: PWN.
- Dziwowski, K., Kielczewska-Zaleska, M., Kosiński, L., Kostrowicki, J., & Leszczycki, S. (red.). (1957). *Studia geograficzne nad aktywizacją małych miast*. Prace Geograficzne, 9. Warszawa: Instytut Geografii PAN.
- Eberhardt, P. (1975). Przestrzenne zróżnicowanie wzrostu liczby ludności Polski i przemian jej struktury zawodowej w latach 1960-1970. *Biuletyn KPZK PAN*, 87, 9-40.
- Eberhardt, P. (1989). *Regiony wyludniające się w Polsce*. Prace Geograficzne, 148. Warszawa: IGiPZ PAN.
- Flaga, M., & Łoboda, K. (2011). Sytuacja demograficzna Polesia Lubelskiego jako skutek i przyczyna marginalizacji regionu. *Barometr Regionalny*, 3(25), 67-78.
- Gawryszewski, A. (1989). Wiejskie obszary wyludniające się, 1961-1985. W: P. Korcelli & A. Gawryszewski (red.). *Współczesne przemiany regionalnych systemów osadniczych w Polsce*. Prace Geograficzne, 152 (s. 91-106). Warszawa: IGiPZ PAN.
- Getterowa, H. (1949). Wyludnianie się powiatu bystrzyckiego za czasów niemieckich. *Rocznik Kłodzki*, 2, 122-129.
- Gil, A., Górz, B., & Kwiatek-Sołtys, A. (2020). Typologia demograficzna gmin województwa małopolskiego w latach 1986-2016. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Geographica*, 14, 118-131. <http://doi.org/10.24917/20845456.14.8>
- Goleński, W., & Blajda, M. (2021). Przeciwdziałanie depopulacji Opolszczyzny: Wdrażanie programów samorządowych. *Kontrola Państwowa*, 2, 121-132.
<https://doi.org/10.53122/ISSN.0452-5027/2021.1.16>

- González-Leonardo, M., Newsham, N., & Rowe, F. (2023). Understanding population decline trajectories in Spain using sequence analysis. *Geographical Analysis*, 55(4), 495-516. <https://doi.org/10.1111/gean.12357>
- Halamska, M. (2018). Wspierać czy zalesiać? Dylematy rozwoju wiejskich obszarów problemowych. *Wieś i Rolnictwo*, 3, 69-91. <http://doi.org/10.53098/wir032018/03>
- Heffner, K., Solga, B. (2024). The emigration-region concept, emergence mechanism and characteristics: A case study of the Opolskie Voivodeship. *Central and Eastern European Migration Review*, 13(1), 129-149. <https://doi.org/10.54667/ceemr.2024.07>
- Heffner, K., & Latocha, A. (2021). Depopulacja i zanikające wsie w strukturze obszarów wiejskich pogranicza polsko-czeskiego. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 55, 67-89, <https://doi.org/10.14746/rrpr.2021.55.06>
- Hryniewicz, J., & Potrykowska, A. (red.). (2017). *Sytuacja demograficzna Podlasia jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Hryniewicz, J., & Ślusarz, G. (red.). (2020). *Depopulacja. Uwarunkowania i konsekwencje*. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa, GUS.
- Hu, Z., Li, Y., Long, H., & Kang, Ch. (2023). The evolution of China's rural depopulation pattern and its influencing factors from 2000 to 2020. *Applied Geography*, 159, 103089. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2023.103089>.
- Jaczewska, B. (2023). Analiza praktyk czasoprzestrzennych i sposobów zamieszkiwania „wielolokalnych” polskich naukowców. *Prace i Studia Geograficzne*, 68(2), 29-53. <https://doi.org/10.48128/pisg/2023-68.2-02>
- Jadach-Sepiolo, A. (2017). Rewitalizacja miast w Polsce – niedoskonała odpowiedź na problem depopulacji. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 30(2), 37-42. <https://doi.org/10.18778/2543-9421.02.04>
- Janicki, W. (2015). *Migracje kompensacyjne jako czynnik wzrostu obszarów peryferyjnych. Rola ukrytego kapitału ludzkiego*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Janiszewska, A. (2015). Depopulacja ludności w województwie łódzkim. W: P. Szukalski (red.), *Procesy demograficzne w województwie łódzkim w XXI wieku* (s. 11-32). Łódź: Wyd. UŁ.
- Jelonek, A. (1986). Obszary zagrożeń demograficznych w Polsce. *Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica*, 19, 33-49.
- Jelonek, A. (1988). Obszary problemowe w zakresie zagrożeń demograficznych w Polsce. *Seria Geografia. Problemy geografii osadnictwa i ludności*, 42, 67-77. Poznań: Wyd. UAM.
- Jończy, R. (2010). *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty ekonomiczne i demograficzne*. Opole-Wrocław: Instytut Śląski.
- Jończy, R., & Boichuk, N. (2026). *Nierejestrowane wyludnienie, migracje i zatrudnienie. Wnioski z badań mikrosposiwowych w wybranych wsiach Polski*. Opole: Wyd. Uniwersytetu Opolskiego.
- Jończy, R., Rokita-Poskart, D., & Śleszyński, P. (2024). *Depopulacja i rozwój Nysy oraz powiatu nyskiego wobec akademickości miasta. Wybrane zagadnienia ekonomiczne i demograficzne*. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Kantor-Pietraga, I. (2014). *Systematyka procesu depopulacji miast na obszarze Polski od XIX do XXI wieku*. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego.
- Karacsonyi, D., & Taylor, A. (2022). Understanding demographic and economic patterns in sparsely populated areas – a global typology approach. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 105(3), 228-247. <https://doi.org/10.1080/04353684.2022.2103445>

- Kędzierski, M. (2025). *Kwestia dzietności to problem klasowy. Mimo to ekonomia nie uratuje demografii*. Kraków: Klub Jagielloński. Pobrane z: <https://klubjagiellonski.pl/2025/02/03/kwestia-dzietnosci-to-problem-klasowy-mimo-to-ekonomia-nie-uratuje-demografii/> (20.02.2026)
- Knie, J.G. (1830). *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien*. Breslau: Grass, Barth und Comp.
- Kołodziejczak, A. (2017). Płatności ONW jako instrument przeciwdziałający depopulacji na obszarach wiejskich w Polsce. *Studia KPZK PAN*, 178, 151-163.
- Korcelli, P. (2008). System osadniczy Polski – tendencje i uwarunkowania przemian. *Studia KPZK PAN*, 122, 30-42.
- Kosiński, L. (1964). Typy zmian ludności tu Polsce w latach 1951-1960. *Przegląd Geograficzny*, 36(4), 661-677.
- Krzysztofik, R., & Szmytkie, R. (2018). Procesy depopulacji w Polsce w świetle zmian bazy ekonomicznej miast. *Przegląd Geograficzny*, 90(2), 309-329. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2018.2.6>
- Krzysztofik, R., Runge, J., & Kantor-Pietraga, I. (2011). *Paths of Shrinkage in the Katowice Conurbation. Case Studies of Bytom and Sosnowiec Cities*. Prace Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, 69. Sosnowiec: Wydział Nauk o Ziemi UŚ.
- Latocha, A. (2013). Wyludnione wsie w Sudetach. I co dalej? *Przegląd Geograficzny*, 85(3), 373-396. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2013.3.3>
- Latocha, A., Reczyńska, K., Gradowski, T., & Świerkosz, K. (2018a). Landscape memory in abandoned areas: Physical and ecological perspectives (Central European mountains case study). *Landscape Research*, 44(5), 600-613. <https://doi.org/10.1080/01426397.2018.1493446>
- Latocha, A., Szymanowski, M., & Wieczorek, M. (2018b). Wyludnianie powiatu kłodzkiego – przestrzenne zróżnicowanie i uwarunkowania. *Przegląd Geograficzny*, 90(2), 241-266. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2018.2.3>
- Lee, J.E., Park, Y., & Newman, G.D. (2023). Twenty years of research on shrinking cities: a focus on keywords and authors. *Landscape Research*, 48(7), 884-899. <https://doi.org/10.1080/01426397.2023.2201492>
- Liszewski, S. (red.). (1993). *Geografia osadnictwa i ludności w niepodległej Polsce. Lata 1918-1993. Tom II. Kierunki badań naukowych*. Łódź: Komisja Geografii Osadnictwa i Ludności PTG.
- Lizińska, W., Burakowski, D., & Babuchowska, K. (2023). Depopulation in rural areas of the Warmia and Mazury Voivodeship. *Olsztyn Economic Journal*, 18(2), 171-193. <https://doi.org/10.31648/oiej.10313>
- Łakomy, M. (2024). *Demografia jest przyszłością. Czy Polska ma szansę odwrócić negatywne trendy*. Warszawa: Wyd. WEI.
- Łysoń, P., Radkowski, S., & Kraśniewska, W. (2018). Postrzeganie dziedzictwa narodowego i kultywowanie tradycji w regionach uwarunkowanych historycznie. *Wiadomości Statystyczne*, 11(690), 56-83. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.0724>
- Majdzińska, A. (2016). *Regionalizacja demograficzna. Wybrane metody i ich aplikacje*. Łódź: Wyd. UŁ.
- Majdzińska, A. (2018). Obszary depopulacyjne w Polsce w latach 2002-2014. *Studia Demograficzne*, 173(1), 23-54. <https://doi.org/10.33119/SD.2018.1.2>
- Majdzińska, A. (2022). Obszary depopulacyjne w makroregionie centralnym i ich analiza pod kątem zaawansowania starości demograficznej w drugiej dekadzie XXI w. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 59, 201-221. <https://doi.org/10.14746/rrpr.2022.59.13>
- Marczuk, B., & Kot, M. (2025). *Jak uniknąć demograficznej katastrofy. O ludnościowym PEGAZ-ie, równaniu rodzinnym i dobrym miejscu do życia*. Warszawa: Wyd. Przeźwity.

- Mech, C. (2014). Negatywne konsekwencje ekonomiczne aktualnej polityki wobec rodziny w Polsce. *Teologia i Moralność*, 9(1), 105-117. <https://doi.org/10.14746/tim.2014.15.1.7>
- Michalski, W. (red.). (1990). *Wyludnianie się wsi w Polsce Centralnej (na obszarze województwa piotrkowskiego). Materiały Resortowego Programu Badań Podstawowych 03.5 „Wyludnianie się wsi polskiej”*. Biuletyn Informacyjny, 2. Warszawa: IGiPZ PAN.
- Mirowski, W. (1985). *Zróźnicowanie społeczno-gospodarcze a procesy wyludniania się województw siedleckiego i białskopodlaskiego*. Biuletyn Informacyjny, 50. Warszawa: IGiPZ PAN.
- Miszczuk, A. (1993). *Wyludnianie się wsi a rolnictwo wschodniej Lubelszczyzny*. Dokumentacja Geograficzna, 2. Warszawa: IGiPZ PAN.
- Nadobnik, M. (1937). Wyludnianie się wsi wielkopolskiej. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 17(1), 89-100.
- Newsham, N., & F. Rowe. (2022). Understanding the trajectories of population decline across rural and urban Europe: A Sequence analysis. *Population, Space and Place*, 29(3), e2630. <https://doi.org/10.1002/psp.2630515>
- Newsham, N., & Rowe, F. (2025). The demographic causes of European sub-national population declines. *European Journal of Population* 41(1), 10. <https://doi.org/10.1007/s10680-025-09730-0>
- OECD (2025a). *Preparing for Demographic Change in the Banská Bystrica Region, Slovak Republic*. Paris: OECD Regional Development Studies. <https://doi.org/10.1787/62ab1acb-en>.
- OECD (2025b). *Preparing for Demographic Change in Campania, Italy*. Paris: OECD Regional Development Studies. <https://doi.org/10.1787/071b9897-en>
- Organiściak-Krzykowska, A. & Hryniewicz, J. (red.). (2022). *Depopulacja w ujęciu lokalnym*. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Ormicki, W. (1937). *Granice współczesnej pojemności ludnościowej w województwie małopolskim*. Prace Wydziału Populacyjno-Migracyjnego, 4. Warszawa: Instytut Badań Spraw Narodowościowych.
- Papadopoulos, A.G. & Baltas, P. (2024). Rural depopulation in Greece: Trends, processes, and interpretations. *Geographies*, 4(1), 1-20. <https://doi.org/10.3390/geographies4010001>
- Parysek, J.J. (1982). *Modele klasyfikacji w geografii*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM.
- PBPR (2021). *Analiza aktywności i potencjału ludnościowego województwa pomorskiego, obszaru metropolitalnego i Trójmiasta w oparciu o zachowania użytkowników sieci telefonii komórkowych w 2019 roku*. Gdańsk-Gdynia: Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego. Pobrane z: https://pbpr.pomorskie.pl/wp-content/uploads/MENU/Biblioteka-opracowan/OSADNICTWO/Analiza-aktywnosci-potencjalu-ludnosciowego/Analiza_aktywnosci_i_potencjalu_ludnosciowego_województwa_pomorskiego_2021.pdf (22.10.2025).
- Rakowska, J. (2012). *Klasyfikacje obszarów – kryteria, definicje, metody delimitacji. Studium metodyczno-statystyczne*. Warszawa: Wyd. Wieś Jutra.
- Rauziński, R. (1999). *Współczesne migracje zagraniczne na Śląsku Opolskim. Aspekty demograficzne i społeczne*. Opole: Politechnika Opolska.
- Rosner, A. (2012). *Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich. Wiejskie obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność wiejską*. Warszawa: IRWiR PAN.
- RRL (2025). *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2023-2024*. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Runge, A., & Runge, J. (2017). Polityka lokalna i regionalna w świetle depopulacji – na przykładzie województwa śląskiego. *Studia KPZK PAN*, 178, 133-150.

- Sakson, B. (2002). *Wpływ „niewidzialnych” migracji zagranicznych lat osiemdziesiątych na strukturę demograficzną Polski*. Seria „Monografie i Opracowania”, 481. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- San-Martín González, E., & Soler-Vaya, F. (2024). Depopulation determinants of small rural municipalities in the Valencia Region (Spain). *Journal of Rural Studies*, 110, 103369.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2024.103369>
- Serwin, M. (1987). Procesy wyludniania się obszarów przygranicznych północno-wschodnich i wschodnich województw Polski. *Nauka i Praktyka (Ośrodek Badań Naukowych w Białymstoku)*, 1/2, 17-39.
- Solga, B. (2013). *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*. Opole: Politechnika Opolska.
- Stanny, M. (2011). Typologia wiejskich obszarów peryferyjnych pod względem anatomii struktury społeczno-gospodarczej. *Wieś i Rolnictwo*, 2(151), 59-75.
<https://doi.org/10.53098/wir.2011.2.151/04>
- Stasiak, A. (red.). (1992). *Wybrane zagadnienia obszarów wiejskich*. Biuletyn KPZK PAN, 158. Warszawa: KPZK PAN.
- Strykiewicz, T. (red.). (2014). *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*. Poznań: Bogucki Wyd. Naukowe.
- Szmytkie, R. (2015). Zjawisko kurczenia się miast bardzo małych w Polsce. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 28, 259-276.
- Szukalski, P. (2014). Depopulacja dużych miast w Polsce. *Demografia i Gerontologia Społeczna*, 7, 2-5.
- Szukalski, P. (2019). Depopulacja – wybrane konsekwencje dla lokalnej polityki społecznej. *Polityka Społeczna*, 10, 10-15.
- Szul, R. (1987). Diagnoza stanu gospodarki przestrzennej Polski. Katalog rzeczowy. *Studia KPZK PAN*, 92, 81-157.
- Szymczyk, E., & Bukowski, M. (2023). Identification of shrinking cities in Poland using a multi-criterion indicator. *Przegląd Geograficzny*, 95(4), 447-473. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2023.4.5>
- Śleszyński, P. (2011). Oszacowanie rzeczywistej liczby ludności gmin województwa mazowieckiego z wykorzystaniem danych ZUS. *Studia Demograficzne*, 2, 35-57.
- Śleszyński, P. (2018). Demograficzne wyzwania rozwoju regionalnego Polski. *Studia KPZK PAN*, 183, 225-247.
- Śleszyński, P. (2024). Monitoring rzeczywistych zmian w przestrzeni jako podstawa kształtowania rozwoju regionalnego i lokalnego. W: A. Gałązka & P. Szukalski (red.), *Demograficzne zróżnicowanie przestrzenne Polski* (s. 53-82). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Śleszyński, P. (2025a). Raport o przestrzennej depopulacji i migracjach młodych dorosłych w Polsce wykonany w ramach projektu pt. „Wypracowanie rozwiązań służących przeciwdziałaniu migracji osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją”. Opole: Centrum Badań Migracji, Depopulacji i Rozwoju Uniwersytetu Opolskiego. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/rodzina/pierwsze-produkty-projektu-dotyczacego-migracji-osob-mlodych-z-terenow-dotknietych-depopulacja-juz-dostepne> (12.01.2026).
- Śleszyński, P. (2025b). Problem drenażu migracyjnego polskiej wsi. *Wieś i Rolnictwo*, 209(4).
<https://doi.org/10.53098/wir.2025.4.209/03>
- Śleszyński, P., & Komornicki, T. (2016). Klasyfikacja funkcjonalna gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego. *Przegląd Geograficzny*, 88(4), 469-488.
<https://doi.org/10.7163/PrzG.2016.4.3>

- Śleszyński, P., Bański, J., Degórski, M., & Komornicki, T. (2017). *Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*. Prace Geograficzne, 260. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Śleszyński, P., Heffner, K., Solga, B., & Wiśniewski, R. (2021). Geograficzne badania migracji w Polsce po 1989 r. *Przegląd Geograficzny*, 93(4), 605-632. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2021.4.6>
- Śleszyński, P., Sadłoń, W., Kowalski, M., Łysoń, P., Żukowski, T., & Prażmo, Ł. (2023). Rola terytorialnego zakorzenienia historycznego w kształtowaniu praktyk religijnych w parafiach katolickich w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 95(4), 369-395. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2023.4.2>
- Vollset, S.E., Goren, E., & Yuan, C.-W., Cao, J., Smith, A.E., Hsiao, T., Bisignano, C., Azhar, G.S., Castro, E., Chalek, J., Dolgert, J.A., Frank, T., Fukutaki, K., Hay, S.I., Lozano, R., Mokdad, A.H., Nandakumar, V., Pierce, M., Pletcher, M., Robalik, T., Steuben, K.M., Wunrow, H.Y., Zlavg, B.S., & Murray, C.J.L. (2020). Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: A forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. *Lancet*, 396(10258), 1285-1306. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(20\)30677-2](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(20)30677-2)
- Walaszek, M. (2025). Changes in actual population growth across European subregions (NUTS 3) in the years 2018-2021. *Geographia Polonica*, 98(3), 357-377. <https://doi.org/10.7163/GPol.0307>
- Webb, J.W. (1963). The natural and migrational components of population changes in England and Wales, 1921-1931. *Economic Geography*, 39, 130-138. <https://doi.org/10.2307/142506>
- Wesołowska, M. (2018). *Wsie zanikające w Polsce. Stan, zmiany, modele rozwoju*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Węclawowicz, G., Bański, J., Degórski, M., Komornicki, T., Korcelli, P., & Śleszyński, P. (2006). *Przestrzenne zagospodarowanie Polski na początku XXI wieku*, Monografie, 6. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Wierciński, H. (1921). Wyludnienie w Województwie Lubelskim. *Ekonomista*, 21(1), 139-146.
- Wiśniewski, R., Mazur, M., Śleszyński, P., & Szejgiec-Kolenda, B. (2020). *Wpływ zmian demograficznych w Polsce na rozwój lokalny*. Prace Geograficzne, 274, Warszawa: IGI PAN. <https://doi.org/10.7163/9788361590837>
- Witkowska, M. (2025). Zmiany demograficzne – konieczność działań na terenach wiejskich. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 87(3), 341-358. <https://doi.org/10.14746/rpeis.2025.87.3.20>
- Witkowski, J. (1989). *Demograficzne konsekwencje odpływu migracyjnego ze wsi*. Monografie i Opracowania, 287. Warszawa: SGPI.
- Wolski, J. (2007). *Przekształcenia krajobrazu wiejskiego Bieszczadów Wysokich w ciągu ostatnich 150 lat*. Prace Geograficzne, 214. Warszawa: IGI PAN.
- Wróblewska, W. (2017). Stan zdrowia i umieralność jako determinanty procesu depopulacji – analiza na przykładzie województwa łódzkiego. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 2(30): 81-86. <https://doi.org/10.18778/2543-9421.02.09>
- Wrzesiński, W. (1960). Ze współczesnych zagadnień demograficznych województwa olsztyńskiego. W: J. Gajek, W. Gębka, & F. Klonowski (red.), *Prace i materiały etnograficzne*, 9 (s. 181-201). Olsztyn: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Wydział Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i Prezydium Rady Okręgu Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich.
- Wyszkowska, D., & Wyszkowski, A. (2023). Depopulacja i starzenie się ludności – konsekwencje dla finansów gmin w Polsce. *Studia BAS*, 3(75), 27-53. <https://doi.org/10.31268/StudiaBAS.2023.23>
- Zborowski, A., Soja, M., & Łobodzińska, A. (2012). Population trends in Polish cities – stagnation, depopulation or shrinkage? *Prace Geograficzne (UJ)*, 130, 7-28.

Summary

The article presents the delimitation and classification of areas where population declines and excessive population outflow were recorded between 2004 and 2023. In particular, the main objectives of this article are as follows:

- to create the conceptual and methodological basis for the development of the above-mentioned delimitation and classification of depopulation;
- to conduct a formal empirical analysis, which will result in a model delimitation and classification that can be universally applied in scientific and practical research;
- to spatially identify communes and areas experiencing depopulation, along with their quantitative and qualitative socio-economic characteristics.

The article briefly discusses the status and development of research on the delimitation of depopulating and related areas in Poland in the context of foreign solutions. Next, a delimitation and classification procedure is proposed. In the next step, the relevant areas were identified and basic socio-economic statistics were compiled for them. The last two sections are discussion of the results, emphasizing, among other things, their applications, and a summary of the most important findings.

Two indicators were used in the delimitation related to the regularity and extent of the population decline: a permanent decline in birth rates and a negative internal migration balance. The analyses were carried out for two types of territorial units: 2,477 communes and 314 functional urban areas (FUA). The result is the delimitation and classification of 1,297 communes and 239 FUAs affected by depopulation and emigration, covering approx. 80% of the country's area. It can be used as a basis for monitoring demographic and socio-economic processes.

The results of the analyses indicate that currently, the most common process in the redistribution of the population in Poland is depopulation, which already affects approximately 80% of the area of communes and a similar percentage of cities and rural statistical localities. In the last two decades, this process has intensified. In 2024, the population declined in 1,949 communes (out of 2,477). These figures are probably underestimated, as most of the "suspended" foreign emigration and a significant part of internal migration are not registered through deregistration. This is not offset by similarly unreported foreign immigration, as it is mainly concentrated outside areas of depopulation. The spread of depopulation in Poland is the result of a demographic shift that occurred after the political and socio-economic breakthrough of 1989. This reversal consisted of a change from absolute population growth to population decline and was due to two reasons: foreign emigration and a decline in fertility. In 2025, Poland is a country undergoing permanent depopulation, with the prospect of this process deepening unless there is stronger foreign immigration.

In summary, over the last decade, Poland has entered a new phase of population redistribution, which will have a strong impact on socio-economic processes on various territorial scales. This requires specific measures on the part of state policy, including the recognition of depopulation as a major barrier and threat to development, especially at the local and regional levels. The delimitation presented in this article, which is the result of one of the government projects aimed at reducing the outflow of young people from villages, towns, and cities, is intended to highlight the territorial scale of the problem and provide a useful tool for monitoring depopulation.